1e JAARGANG Nr 10
1 JUNI 1942

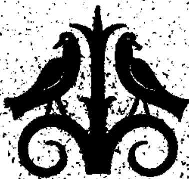

J. C. Nachenius
WEGGETJE DOOR HET BOUWLAND *Foto A. Dingjan*

DE SCHOUW

GEWIJD AAN HET KULTUREELE LEVEN IN NEDERLAND

INHOUD

DE SCHOUW

HALFMAANDELIJKSCH ORGAAN VAN DE NEDERLANDSCHE KULTUURKAMER, GEWIJD AAN HET KULTUREELE LEVEN IN NEDERLAND

HOOFDREDACTEUR: Prof. Dr T. GOEDEWAAGEN
Eindredacteur: Henri Bruning. Administratie: Uitgeverij „De Schouw", Nieuwe Havenstraat 40, 's-Gravenhage, Telefoon 111263, Giro 446173

Bijdragen, brieven en boeken ter bespreking zende men aan den redactie-secretaris, D. Fr. H. Sampimon, Nieuwe Havenstraat 40, 's-Gravenhage Bij ongevraagde bijdragen postzegels voor mogelijke terugzending insluiten

Abonnementsprijs voor niet-leden van de Kultuurkamer
voor Nederland f 10.– per jaar; voor buitenland f 15.– per jaar; losse nummers f 0.50 per nummer

REDE VAN PROF. DR T. GOEDEWAAGEN

Ter gelegenheid van de plechtige opening der Nederlandsche Kultuurkamer

Mijnheer de Rijkscommissaris,

Nu wij hier ter inwijding der Nederlandsche Kultuurkamer bijeen zijn, wil ik beginnen met tegenover U namens mijzelf en al mijn medewerkers, aan wie Gij direct of indirect den opbouw der Kultuurkamer hebt toevertrouwd, een getuigenis af te leggen van de gevoelens, waarmee wij deze niet lichte taak hebben aanvaard. Wij zijn het niet eens met diegenen onder onze volksgenooten, die meenen, dat U als vertegenwoordiger der bezettende overheid met dit initiatief ten onrechte hebt ingegrepen in de zelfstandigheid onzer vaderlandsche cultuur. Integendeel! De besten uit ons volk waren reeds lang vóór 1940 overtuigd, dat onze cultuur, ondanks haar groote verleden, vooral sinds de laatste generatie verstrikt was in onoplosbare problemen, zoowel ten aanzien der kunstwerken en der kunstenaars als ten aanzien der pers, der film en der journalisten en filmwerkers. Wij zagen dit met leede oogen. Wij zagen met ontsteltenis, hoe ook bij ons het spook van het cultuurnihilisme, zij het ook in mindere mate dan in het Duitsche Rijk vóór 1933, aan den horizon opdoemde en zochten naar uitwegen uit het intellectualisme der programma's en polemieken, waaronder veel echte scheppingskracht verloren dreigde te gaan. Wij leefden onder den doem van ondergang der Europeesche cultuur, van een langzaam uitdooven der vitale krachten onzer kunst en haakten naar bevrijding uit die fatale stemming en richtten reeds jaren lang onze oogen naar wat in het Derde Rijk langzaam werd opgebouwd. Wij waren tot de overtuiging gekomen, dat het in Nederland, op de basis onzer eigen volksche tradities, in dezelfde richting zou moeten gaan, wilden wij niet ook geestelijk verhongeren. Wij zijn het ook niet eens met hen, die meenen, dat een cultureele Aufschwung slechts in vredestijden mogelijk is. Integendeel: onze eigen grootsche cultuuruitingen kwamen tot stand in tijden van geweldige spanning naar binnen en naar buiten en toen wij in de achttiende eeuw de rust gewonnen hadden, bleek ons cultureel scheppingsvermogen grootendeels uitgedoofd. Wij hebben begrepen — en met vreugde — dat juist tijden van dramatische bewogenheid en revolutie, den geest der menschen bevleugelen en tot hooger vlucht, dan de dagelijksche zorgen en de zelfgenoegzaamheid mogelijk maken, aansporen.

Daarom zien wij in Uw initiatief niet iets, dat vreemd is aan onzen volksaard, maar gedachtig aan wat Gij herhaaldelijk over onze cultuur en haar eigen aard hebt verklaard, zien wij daarin een consequentie van wat wij zelf willen en verlangen ten aanzien onzer cultuur. Daarom hebt Gij ons bereid gevonden, tegen veel onverstand en onwil in, te volbrengen, wat Gij ons hebt opgedragen. Het Humanisme heeft in zijn verval, waarin het humanitair, abstract en steriel en vervreemd van de oerkrachten des volks geworden is, zoo veel in onze cultuur vernield, dat wij slechte vaderlanders zouden zijn, indien wij niet met beide handen de door U geboden gelegenheid zouden aangrijpen, onze cultuur te dienen. Nu zoovele vormen onzer kunst verouderd zijn en leeg zijn geworden door gebrek aan een werkelijk bezielende mythe, nu zien wij in het zelfstandig verwerken op eigen grond van de grootsche cultuuridee van het Derde Rijk, een roeping, waaraan wij zullen gehoor geven.

Dames en Heeren,

Juist nu in de afgeloopen weken en maanden een groot deel der Nederlandsche cultuurscheppers

en cultuurbemiddelaars zich voor de Nederlandsche Kultuurkamer heeft aangemeld, wil ik het feit onder de oogen zien, dat een deel van hen tegenover den nieuwen gang van zaken nog argwanend staat. Juist nu wil ik dit feit trachten te verklaren. Ik meen het te kunnen verklaren uit de omstandigheid, dat generaties lang degenen die scheppend in de cultuur werkzaam waren, van de volksgemeenschap in den pregnanten zin des woords vervreemd waren. Zij hebben hun individueele, hun vak- en hun groepsbelangen, maar, dat al deze belangen ten slotte eerst aan het geheel der volksgemeenschap hun zin en draagwijdte ontleenen — daarvan zijn zij zich nauwelijks bewust. De Nederlander dacht eeuwen lang economisch, maar niet politiek. Dacht hij „politiek", dan was het meer particularisme, dan werkelijke politiek, dat zijn gedachten bevangen hield. Dat in de nieuwe ordening van Europa de staat zwaarder zal wegen en *moet* wegen, dan in de burgerlijke maatschappij-orde der vorige eeuw en dat deze herijking der waarden ook in ons land *moest* komen — zooals zij dan ook gekomen *is* — was een gedachtengang, waartoe de gemiddelde Nederlander en allerminst de cultuurscheppende Nederlander zich kon verheffen. Zoo overvielen hem de gebeurtenissen en vonden hem weerloos, zonder standpunt, onvoorbereid. Er was van het nieuwe nog niets in hen allen gegroeid en zoo zien wij ook thans nog velen onrijp om te omvatten, wat zich aan hen, ja reeds *in* hen zelf en ondanks hen zelf voltrekt; het proces der geschiedenis. Zij vreezen een overdreven staatsbemoeiing met de cultuur, staatsabsolutisme, staatsdwang, alsof men in de cultuur meer zou kunnen doen dan leiden en met liefde kweeken en telen, wat van zelf reeds groeikracht in zich bergt. Ik wil denzulken het woord van den Führer voorhouden, die zegt: „daß der Staat keinen Zweck, sondern ein Mittel darstellt. Er ist wohl die Voraussetzung zur Bildung einer höheren menschlichen Kultur, allein nicht die Ursache derselben. Diese liegt vielmehr ausschließlich im Vorhandensein einer zur Kultur befähigten Rasse". (Mein Kampf S. 431)

De ontmoeting tusschen cultuur en staat heeft in velerlei vorm plaats gevonden. Burckhardt heeft er in zijn Weltgeschichtliche Betrachtungen op gewezen, dat deze „Bedingtheit" van staat en cultuur van wereldhistorische beteekenis is en dat het hierin gelegen vraagstuk een eeuwig vraagstuk is, dat elke tijd en ieder volk steeds opnieuw weer op te lossen krijgt.

De staat van het absolutisme, de absolute monarchie, beheerscht door de theocratische gedachte, legde zoowel de bevordering der cultuur, als de zorg voor de dragers dier cultuur vrijwel geheel in handen der kerkelijke machten of maakte beide tot een aangelegenheid van den vorst en den adel. Het beeld der Fransche cultuur der zeventiende eeuw, de componist Lully, Racine, Boileau, ja zelfs de satire van la Fontaine, de schilder Poussin, de beeldhouwer Puget, worden samengevat in den Zonnekoning en zijn hof. De kerk, de vorst en de adel waren de stimulatoren, de begunstigers, aan wie muziek, beeldende kunst, drama en letterkunde hun glans ontleenden. De kunstenaar voelde zich dienaar dier machten, met wie een politiek en geestelijk geloof hem in vertrouwen verbond.

De liberale staat, de staat van het evenwicht der maatschappelijke krachten, theoretisch culmineerend in de idee van het Maatschappelijk Verdrag, moest dezen steun ontberen. Uitgaande van een negatieve opvatting der staatsmacht beperkte hij zich grootendeels tot politioneel toezicht op de cultuur, op de pers, de film, het tooneel, de radio, het boek, in den zin van waakzaamheid voor de goede zeden en de openbare orde en liet de bevordering der kunsten, het leven der pers en de behartiging der cultureele werkers over aan de opvolgers van vorst, kerk en adel, aan den burger, die, machtig geworden door den vrijen en voorloopig nog ongestoorden handel en tot een nieuwe aristocratie uitgegroeid, hetzij als particulier, hetzij in vereenigingen, hetzij in den vorm eener autonome gemeentepolitiek zijn steen aan het gebouw der cultuur bijdroeg. Voor den liberalen burger toch was cultuur een voorrecht dier weinigen, dier nieuwe élite, die gestage arbeid en maatschappelijk succes naar boven had opgestuwd. Wij weten nu, wat dit alles ten gevolge heeft gehad. De burger is geen mensch van groote allure en in zijn nabijheid kan de mensch met scheppend en oorspronkelijk levensrhythme niet of nauwelijks leven. De burgerlijke periode van de laatste honderd en vijftig jaar heeft dan ook met haar kunstbevordering en haar zorg voor hen, die de cultuur scheppen, maar weinig tot stand gebracht. Cultuurpolitiek in handen van particulieren moge dan voor enkele kunstenaars heilzaam geweest zijn, over het geheel zijn deze jaren, waarin de kunstenaar vaak een paria werd, een donkere bladzijde in onze cultuur. Het burgerdom schiep een cultuur der leelijkheid, der stijlloosheid, waarin een algemeene levensstijl met een algemeen ethos ontbrak. De zelfverzorging der cultuurwerkers in sommige vereenigingen en organisaties kon niet op tegen den geest der eeuw, die de industrie, het utilisme, het gemak ten troon hief.

„Het gemak dient den mensch" — dat is de leuze van een periode, die arm aan cultuur was, de leuze van den homo technicus, den homo faber.

De lijfspreuk van den nieuwen mensch, den nieuwen staat en der nieuwe cultuur is: dat de mensch er niet

is om *gediend te worden,* doch om zelf te *dienen.* Dit is de mythe van den volkschen staat.

Deze richt zich niet naar den wil van kerk, vorst, adel of burgerij, maar naar den volkswil, waarvan de staat niet meer dan een orgaan is. Hier geldt de cultuur als een zaak van het volk — het woord opgevat in nationalen en socialistischen zin: als „cultuur van eigen stempel" en „cultuur voor allen bestemd". Hier ligt de zorg voor de cultuur in de handen van het volk, dat zijn bemoeiingen op dit gebied aan den staat delegeert. Hier dient de staat in de cultuur heel het volk en keert de staat tot een oude traditie terug. Want ook bij een denker van Noordschen stijl als Plato, ook bij Fichte in zijn lateren tijd, waarin deze zijn oorspronkelijke liberale visie heeft overwonnen en zijn „Reden an die Deutsche Nation" heeft uitgesproken, vinden wij de gedachte terug, dat de volksidee boven den staat prevaleert; dat de staat geen doel, doch slechts middel is om het volk van zijn ware bestemming bewust te maken.

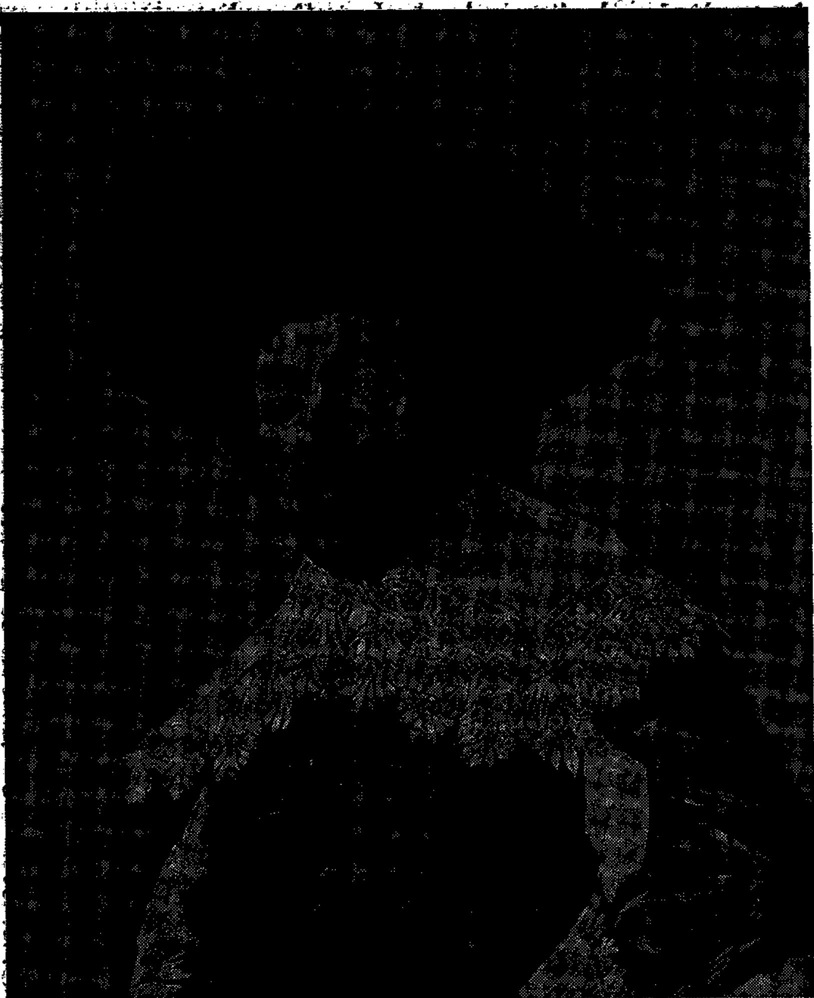
Drieërlei taak heeft de volksche staat tegenover de cultuur. Hij moet, niet vol begrip overigens voor het feit, dat kunst en cultuur niet door de overheid gemaakt, maar alleen door den scheppenden geest gecreëerd worden en dat cultuur product van een gespannen en eenzame scheppingsdrift is, nu en altijd, de cultuur steunen, stuwen, zuiveren, ordenen en op haar toezien. Hij is niet meer als de liberale staat neutraal en waakt niet alleen voor zedelijkheidsdelicten in het kunstwerk. Hij is een staat, die een wereldbeschouwing hooghoudt en verdedigt, hij is gericht en van een klaren cultuurwil. In onzen tijd wil dit zeggen, dat hij de cultuur in onze landen ziet en wil zien als een uiting van Germaanschen uitingsdrang in alle vormen, die binnen het Germaansch wezen mogelijk zijn. Zijn cultuurpolitiek is zich bewust van het erfdeel der vaderen en bouwt in nieuwe vormen daarop voort. *Nieuwe* vormen: want hoeden wij ons voor de misvatting, waarop Rosenberg eens wees: dat volksche kunst slechts nabootsing van oude vormen zou zijn!

Om een woord, door U, Mijnheer de Rijkscommissaris, bij de inwijding van den Nederlandschen Kultuurraad gesproken, te herhalen: „Slechts van het wezen van den volkschen staat uit kunnen wij ook zijn cultureele taak begrijpen. De staat is de vorm, dien de natie zich geeft, om zichzelf tot de hoogste macht en de in haar sluimerende krachten tot de grootste vruchtbaarheid en tot een welgeordenden inzet voor het gemeenschappelijk welzijn te brengen."

De tweede taak van den volkschen staat, zijn socialistische taak, is het brengen der cultuur tot heel het volk in al zijn onderdeelen. Dat dit een zaak van jarenlange voorlichting en opvoeding is en van het brengen van een traditie in het publiek, dat deze taak der overheid zonder de bereidheid en het zich openstellen van het publiek zelf in het luchtledig blijft zweven — daarvan zijn wij ons bewust. Maar anderzijds kunnen wij de gedachte nooit aanvaarden, dat de zegeningen, de vreugde, de innerlijke verrijking, die cultuurgoed den mensch geeft, slechts het voorrecht van enkelen zou moeten blijven. Cultuur aan het volk — het zijn eenvoudige woorden, maar zij houden een programma van zoo wijde strekking in, dat wij in Nederland, die begrepen hebben, dat voor heel ons volk de cultuur even noodig is als arbeid en brood, omdat een volk ten slotte wordt afgemeten niet naar zijn nuttigheidsapparaat, doch naar zijn aandacht voor hoogere goederen, ons nog slechts aan het begin van een zeer langen weg zien staan. Kunst aan het volk beteekent niet: afdalen tot het alledaagsch peil der massa, maar: de massa tot volk maken, ook op cultureel terrein.

De derde taak van den volkschen staat is de zorg voor hen, die op cultureel gebied hetzij scheppend, hetzij verspreidend of bemiddelend, hetzij zonder vakmanschap op leekenwijze werkzaam zijn. Niet alleen de stimuleering, de ordening, de bevordering der cultuur, maar ook de behartiging der belangen der werkers behoort tot de taak der overheid naar nieuw inzicht. Trouwens, de verbetering van de positie der scheppers is indirect ook een bevordering der cultuur zelf. De meening, dat de vrije schepping van het talent en maatschappelijke welstand of zekerheid omgekeerd evenredig zijn en dat cultuur slechts bloeien kan, waar de cultuurschepper in vrijheid verkommert, is een bohémienopvatting, die in den grond zelf burgerlijk is, vrucht van een mechanistisch begrip der maatschappij en, voor een volksche cultuur onbruikbaar.

De wereldbeschouwing, waaraan ook de volksche staat zijn strekking ontleent, de organische visie op het Leven, in al zijn verbijzonderingen, ziet daarentegen den cultureelen werker niet als geïsoleerd individu, doch als lid van zijn stand. Zoo wordt de beroepstand-organisatie een integreerend onderdeel van het staatsbestel. Dat deze idee ook in ons land niet absoluut nieuw is, bewijzen uitspraken van mannen als Kuyper, die naast de politieke vertegenwoordiging een kamer voor de behartiging der beroepsbelangen wenschte, Struycken, Troelstra, de Savornin Lohman en Treub. Dat op de basis van het individualistisch staatsrecht hunner dagen een verwerkelijking hunner ideeën onmogelijk moest blijken, ligt voor de hand. Eerst de volksche staat, die volledig met theorie en praktijk van het individualisme heeft gebroken, kan in den staat de beroepstanden opbouwen.

FRANS HALS: MANSPORTRET Mauritshuis, Den Haag

De beroepstand heeft tot taak, de zelfordening der beroepen op te vangen en het gevaar van atomisme, pluralisme en verkeerd begrepen autonomie af te wenden door hen als organen van den staat zelf, als deelen van het geheel, dat wij staat noemen, uit zich te ontwikkelen — een gedachte, die wij overigens ook reeds in Hegels Philosophie des Rechts terug vinden. In deze conceptie behoudt de staat de leiding. In zooverre heeft de volksche staat niets te maken met den „standenstaat" der Middeleeuwen waarin de standen zelf de leiding hadden, tot de absolute staat daaraan een drastisch einde maakte. Het zelfbestuur der beroepstanden beteekent in den volkschen staat dan ook niet, dat de standen gelijkgerechtigd *naast* den staat staan en bijv. met de overheid kunnen procedeeren. Integendeel, zij zijn organen der overheid en staan onder leiding en toezicht van den staat, die immers een leidersstaat is.

Bij alle beroepstanden, die in de afgeloopen maanden in ons land het licht hebben aanschouwd, bij den Landstand, de Artsenkamer, de Dierenartsenkamer, de Tandartsenkamer, de Apothekerskamer en het Arbeidsfront is deze staatsrechtelijke figuur gevolgd. Al deze organisaties hebben mede ten doel de behartiging van de belangen der betreffende bevolkingsgroepen, het waken over de eer van de standgenooten. Zij dragen zorg voor het handhaven en verhoogen van het zedelijk en vakkundig peil der beroepsgenooten. En vooral hebben zij tot taak de beroepsgenooten op te voeden en bewust te maken van hun verantwoordelijke taak ten opzichte der volksgemeenschap, hen tot elkaar te brengen afgezien van hun persoonlijke confessioneele overtuigingen als leden van het ondeelbare Nederlandsche Volk. Maar geen van allen staan zij autonoom los van de overheid, inzooverre overal het toezicht van het betreffende Departement nadrukkelijk is vastgelegd, of, als bij het Arbeidsfront, de verbinding met den R.K. onmiddellijk is.

Het zelfde geldt ook van de Nederlandsche Kultuurkamer. Ook zij heeft tot taak, de beroepsgenooten bewust te maken van hun verantwoordelijkheid tegenover de volksgemeenschap en in dit licht hun vakkundige, economische en maatschappelijke aangelegenheden te regelen en overeenstemming te brengen in het streven der verschillende groepen. Dit brengt mede, dat alleen degenen, die concreet met de Nederlandsche cultuur verbonden zijn, voortaan cultureel in den ruimsten zin werkzaam kunnen zijn, en dat Joden, die zich met hun internationale levenshouding volgens hun eigen beginsel in alle volkeren der wereld, als zij daartoe uit humanitaire overwegingen der betreffende overheid de kans krijgen, kunnen neerlaten, hiervan uitgesloten worden. Een volk is als een gezin, waarin men geboren wordt.

De Nederlandsche Kultuurkamer, uitvloeisel van volksche cultuurpolitiek, bindt het cultuurberoep onvoorwaardelijk aan de gebondenheid aan bodem en bloed, aan historische traditie, voorzoover deze uit bloedgebondenheid volgt, aan het volkseigen karakter onzer cultuur. Zij wil den cultureelen werker op denzelfden weg brengen, waarop de arbeidersstand, in zijn jeugdjaren door de sociaal-democratie en thans door het echte volksche socialisme geleid, naar zijn gerechtigde plaats in de samenleving voortmarcheert, en ook de boer, slachtoffer van het verwoestend kapitalisme, allengs zijn volledige erkenning door anderen en zijn gevoel van eigenwaarde in zich zelf zal hervinden.

Maar de Nederlandsche Kultuurkamer verschilt hemelsbreed van al die vereenigingen, die in de liberale aera doende waren, de belangen der cultureele werkers te behartigen. Zij is geen vereeniging, doch staatsorgaan en staat onder toezicht, leiding van de centrale staatsmacht, die haar een eigen taak, verordenende en beschikking gevende bevoegdheid heeft gegeven.

Dat voor de zes deelorganisaties der Kultuurkamer de naam gilden is gekozen, wil dan ook geenszins

zeggen, dat wij het rad der geschiedenis willen terugdraaien. Wij zijn niet anti-revolutionair, maar veeleer hyper-revolutionair. Wij keeren niet terug naar den tijd vóór de afschaffing der gilden tegen het einde der achttiende eeuw, maar gaan nog weer een stap verder, dan de liberalistische omwenteling is gegaan. Wij maken haar ongedaan, door vooruit te gaan. De oude gilden waren stedelijke maatschappijvormen, ja, slechts in de grootere steden bestonden gilden, want op het platteland waren niet gilden, doch marktgenootschappen de vormen, waarin de belangen der volksgenooten werden verzorgd. Bovendien bestonden er te allen tijde naast de gildenorde vrije ambachten, wier beoefenaars van de gilden bevrijd waren. Binnen de grootere steden liep de verhouding tusschen gilde en overheid uiteen tusschen de meest straffe overheidsreglementeering en haast volledige zelfstandigheid der gilden. De gilden der Middeleeuwen waren doortrokken van het particularisme dier tijden en reeds hierdoor misten zij het totale en omvattende karakter van de huidige gilden der Kultuurkamer. Bij gebreke van een leidende staatsoverheid in den modernen zin hebben zij zich ontwikkeld tot politieke figuren, totdat de moderne staatsgedachte over hun particularistische democratie zegevierde en zij weer op eigen terrein werden teruggedrongen.

Wij trekken uit heel dit proces onze conclusie: de moderne gilden nemen een oude gedachte weer op, maar in den vorm der moderne staatsidee. De huidige gilden zijn staatsorganen, verplicht aan de overheid, maar door haar met ruime bevoegdheden bekleed. Onze historicus Blok heeft de oude gilden vergeleken met de moderne vakvereenigingen en hij spreekt ook van de gilden als vereenigingen. Voor ons is dit standpunt overwonnen: in een leidersstaat kan de beroepstand slechts deel van den staat zijn, met eigen betrekkelijk zelfstandige bevoegdheid.

Maar ook met een eigen ethos, een eigen sentiment! Zoo ergens, dan is de nieuwe staat in zijn beroepstandorganisaties van socialistisch sentiment vervuld. Daarom moeten allen, die in de Kultuurkamer werkzaam zijn, ook socialisten zijn. In hun handen is het welzijn der journalisten, filmwerkers en kunstenaars gelegd. Heel hun arbeid moet gedragen worden door den wil, dit welzijn te verstevigen, te vrijwaren tegen de moeilijkheden, die een op het cultureele slechts terloops gerichte samenleving voor deze menschen met zich brengt. Er is nu eenmaal van nature een zekere belangentegenstelling tusschen bijv. den schrijver en zijn uitgever, tusschen den cineast en den filmfabrikant, tusschen den tooneelspeler en zijn directie, tusschen den solist en zijn impresario. De Kultuurkamer brengt deze groepen in één organisatie samen met het doel, beider belangen met elkaar in overeenstemming te brengen. Socialisme is niet het op de bres staan voor een bepaalde groep, maar voor de belangen der volksgemeenschap. Er zijn op dit gebied schandelijke misstanden uit den weg te ruimen, waaraan evenwel de liberale staat met zijn negativisme maar al te vaak voorbij is gegaan. Er is nog veel te weinig gebeurd om orkestleden, muziekleeraren, tooneelspelers, den werkers in het filmbedrijf, den journalisten de zekerheid van bestaan en de voorzieningen op vakkundig en economisch gebied te geven, waarop deze menschen recht hebben, omdat zij zeker niet de minst waardevolle leden onzer volksgemeenschap zijn. Daarom kunnen in de Kultuurkamer en haar leiding slechts echte socialisten aan bod komen, menschen, die achter het cultuurwerk steeds den werker zoeken en steeds vragen, hoe de mensch leeft, die het werk van voorlichting of schoonheid tot stand heeft gebracht, vaak met opoffering van zijn rust en zijn burgerlijke mogelijkheden.

Ik weet wel, dat in het kunstwerk de schepper zich uitspreekt, maar tevens schuil gaat, dat in het kunstwerk het persoonlijke zichzelf in een sfeer van idealiteit verheft en dat de kunstenaar veelal door zijn natuur als kunstenaar bij den banausischen mensch ten achter staat. Vroeger tijden hebben dit „interessant" gevonden en met den armen schilder, die met zijn gezin in kommervolle omstandigheden leeft of zelfs ondergaat, gedweept. Ik weet ook, dat menig

JAN STEEN: DE KWAKZALVER — Mauritshuis, Den Haag

kunstenaar heeft gemeend, zijn vrijheid als onmaatschappelijkheid te moeten opvatten. Maar ik weet zeker, dat dergelijke atelierromantiek in onzen tijd geen recht van bestaan mag hebben. Op deze vraag kan men maar met één woord antwoorden: Neen!

De kunstenaar heeft recht op een redelijke basis, mits zijn werk hem dat recht geeft. De Kultuurkamer is geen bedeelingsinstituut. Zij verstaat het cultuursocialisme niet als weldadigheid, maar in den zin van loon naar werk, naar goed en degelijk werk, naar vakkundig werk, waarin een mensch met gaven en degelijke vorming zijn volle hartstocht, toewijding en werkkracht heeft neergelegd. Beunhazen heeft ons volk niet noodig, ook niet als zij oude en eerlijke politieke strijders voor de nieuwe orde zijn. Socialisme verstaan wij — en dit is de grondwet der Kultuurkamer — in den zin van Plato's gerechtigheid: dat in de gemeenschap ieder het zijne, dat is zijn plicht, doet en dat de schoenmaker zich bij zijn leest houde. Dit socialisme is bijna zoo oud als onze Europeesche cultuur. Het is het socialisme van den Noordschen Leistungsmensch: het dienen der idee, zonder verdienste als het moet. Dat deze idee in onzen tijd is herleefd in ons volksch socialisme, is in het geheel geen wonder. Want de oerwaarden van ons ras zijn onverwoestbaar gebleken tegen alle overwoekering door vreemde rassen en ideologieën in.

Alle humanistische geestesperversie is niet in staat, deze voor ons natuurlijke waarden onzer cultuur te ondermijnen — tenzij wij ons wezen ontrouw worden en offeren aan de goden van den dag. Zulk een wereldhistorisch perspectief hebben wij noodig; uit deze mythe moeten wij steeds weer putten. Deze lamp moeten wij brandende houden in onzen strijd voor ons wezen, onzen Germaanschen aard. Alleen zoo kunnen wij in de groote beslissingen van dezen tijd partij zijn.

Er is in alle historische ontwikkeling, zelfs in revolutionaire tijden, continuïteit. Iedere periode bouwt voort op den aanloop van een vorige. Ook de Kultuurkamer knoopt in zeker opzicht aan bij de wenschen der vorige generatie.

Want reeds in het liberalistische tijdvak drong de haast beklemmende waarheid door, dat geen volksgemeenschap haar cultureele werkers aan hun lot mag overlaten. Ook de oude samenleving strekte, zij het ook op veel te bescheiden voet, haar zorg over deze volksgenooten uit.

Ik denk hier bijv. aan het Voorzieningsfonds voor Kunstenaars, het Nederlandsch Steuncomité voor Beeldende Kunstenaars, aan de jaarlijksche verlotingen van Arti en Pulchri. Ik denk aan het Algemeen Pensioenfonds van Nederlandsche Tooneelisten, het Rijkssteunvoorzieningsfonds, bestemd voor leden van de Kon. Nederlandsche Tooneelkunstenaarsvereeniging en de R.K. Vereeniging voor Toonkunstenaars. Ik denk aan het Ondersteuningsfonds der Vereeniging ter bevordering van de Belangen des Boekhandels en aan de pensioenverzekering dier vereeniging. Ik denk aan soortgelijke regelingen van den voormaligen Nederlandschen Journalistenkring.

Dit alles ligt op het terrein der sociale voorzieningen.

Maar ook de verbetering van het vakmanschap was een voorwerp van voortdurende zorg van tal van vereenigingen. Scholing, herscholing van krachten, die door lange werkloosheid niet meer volwaardig waren, perfectionneering van de opleiding tot goede vakmenschen, beschikbaarstelling van studiebeurzen en stipendia — het zijn alles middelen om ook de vakkundige aangelegenheden der cultuurwerkers te regelen.

Minder werd gelet op de economische belangen dezer menschen, die op de vrije cultuurmarkt maar moesten zien, hoe zij aan hun redelijk loon kwamen. Vooral hier vertoont de liberale maatschappij groot tekort.

Al dit werk is slechts voorbereidend geweest. Om het te kunnen overnemen moest de Kultuurkamer beginnen met orde te scheppen in het nogal wild woekerend bosch. Reeds vóór het tijdstip, waarop zij bij Verordening van den Rijkscommissaris in het leven geroepen werd, heeft zij haar ordenende taak aangepakt. Haar voornaamste werk was hierbij allereerst het werven en winnen der geesten maar ook de concentratie van wat tot nu toe in vrij en ongebonden initiatief had geleefd. Ik wil slechts enkele voorbeelden noemen. Op persgebied werd reeds vóór de eigenlijke stichting van het Persgilde een concentratie tot stand gebracht van de bestaande journalistenvereenigingen. Hetzelfde geldt ook van de muziek, waar de 25 vakvereenigingen, die in ons land bestonden, in de Federatie van Nederlandsche Toonkunstenaarsvereenigingen werden vereenigd met de bedoeling, hen na de oprichting van het Muziekgilde in de verschillende vakgroepen onder te brengen. Een dergelijke concentratie vond plaats met de architectenvereenigingen, waarvan ons land er evenzeer verscheidene telde en ook hier heeft de concentratie de oprichting van de betreffende vakgroep vergemakkelijkt. Hetzelfde geschiedde op het gebied van het te stichten Gilde voor Theater en Dans reeds vóór de stichting met de vereeniging van dansleeraren. Bij al deze maatregelen werd dankbaar gebruik gemaakt van bestaande groepeeringen en federaties en het resultaat is, dat thans niet alleen een groot deel der cultureele werkers zich heeft aangemeld, maar

dat ook de concentratie der vereenigingen is voltrokken. Dat deze concentratie tegelijk gepaard ging met een zekere selectie, die — gezien de ongebondenheid van ons cultuurleven — wel zéér noodig was, spreekt wel vanzelf. Maar overal is door ons getracht, met soepelheid en begrip voor innerlijke moeilijkheden de kloven, die bestonden te overbruggen. Slechts waar kennelijk gesaboteerd werd, werd naar verhouding ingegrepen. Wie een positief doel heeft en zijn lijn voor zich ziet, heeft geen reden argwanend te zijn. Wij waren dit ook niet. Wie echter ons opbouwwerk onmogelijk wilde maken, heeft de gevolgen zelf moeten dragen. Wij hadden het gaarne anders gewild en gaan nu zonder dezulken onzen gang!

Met deze concentratie was alleen het fundament gelegd. Nu kon het eigenlijke werk beginnen. Dat de Kultuurkamer hierbij haar wegen nog moest zoeken, ligt voor de hand. Men mag van ons niet verwachten, dat wij in enkele maanden in ongunstige omstandigheden verwerkelijken, wat vroeger eeuwen niet eens hebben nagestreefd. Dat wij met onze jeugdige organisatie steun en raad ondervinden van de Reichskulturkammer, die in 9 jaren tijds ervaring en eigen wegen heeft gevonden, stemt ons uiteraard dankbaar. Maar ook hier geldt het woord, dat wij ten slotte zelf onze ervaring moeten krijgen en moeten leeren uit onze eigen fouten. Snelle verwezenlijking mag men niet van ons vergen. Maar wel, dat wij met vollen inzet van onzen wil, onze arbeidskracht, ons inzicht aan deze taak arbeiden. Dit mag en moet men van ons eischen. Wij willen au sérieux genomen worden en kunnen dit ook.

❦

Zoo gingen wij aan den arbeid. Enkele voorbeelden mogen ook nu volgen.

Daar was in de eerste plaats het voor alle gilden geldende urgente vraagstuk der auteursrechten, dat om oplossing vroeg. Het nieuw opgerichte Nederlandsch Auteursrechtenbureau beteekent een belangrijken stap in de richting van een regeling der economische belangen van alle cultuurscheppenden. Daar is voorts het probleem der, vooral in dezen tijd zoo hoog noodige, voorziening van materiaal, dat voor het tot stand brengen van cultuurwerken benoodigd is. Hier kon reeds aan vele aanvragen voldaan worden. De arbeidsbemiddeling werd grondig herzien; slechts enkele bona fide bureaux bleven bestaan en zetten hun werkzaamheden onder toezicht voort. Ook het voeren van schuilnamen — een bron van veel oneerlijke concurrentie, van veel verwarring en soms ook van onteering van den beroepstand — werd bij verordening geregeld.

Op het terrein van het Gilde voor B.B.K. is een bescherming der beroepstitels, speciaal van de architecten, in voorbereiding, zoomede een grondige saneering van den kunsthandel, speciaal van schilderijen in verband met de bestrijding van den Kitsch.

Het Muziekgilde bereidt een model arbeidscontract voor ontspanningsmusici en privaat-muziekleeraren voor, waarin in bescherming van den titel, vacantieregeling en minimumtarieven wordt voorzien, terwijl het Centraal Bureau voor het orkestwezen zich met de salarissen der groote orkesten bezig houdt.

Het Letterengilde is bezig aan de saneering der leesbibliotheken, o.a. aan de invoering van een leeszegel, die ten goede zal komen aan de auteurs der uit te leenen boekwerken en hun inkomsten geeft, die hun thans nog worden onthouden.

In het Gilde voor Theater en Dans waren te noemen een model arbeidscontract voor kleinkunstartisten, tooneelspelers, opera- en operette-artisten, een minimum-salarisregeling voor tooneelspelers en een séjourregeling.

Daar is verder, op het gebied van het Filmgilde een standaard-overeenkomst voor operateurs en overig theaterpersoneel in samenwerking met het Nederlandsch Arbeidsfront, het organiseeren van cursussen voor operateurs, de instelling van vakdiploma's, de scholing en vorming van productiewerkers.

Ten slotte wil ik uit het Persgilde nog noemen de regeling van de rechtspositie der journalisten, de hoog noodige salarisregeling, die thans tot stand is gekomen, zoomede de regeling der advertentieprijzen, der sociale positie der advertentie-acquisiteurs en colporteurs — alles vraagstukken, die binnen de ordening der Kultuurkamer een oplossing vinden, waarop zij vroeger maar al te lang hebben gewacht.

Het is slechts een greep uit veel, dat tot stand kwam of op stapel staat. Ik wil U met een verdere opsomming niet vermoeien, doch als conclusie slechts dit naar voren brengen: Ik ben vast overtuigd, dat straks — en het zal niet lang meer duren — ook de meest verstokte tegenstander van ons volksch-socialistische streven zal erkennen, dat hier iets van groote waarde, voor den cultuurwerker, maar indirect ook voor de cultuur zelf wordt opgebouwd. Het schreeuwend onrecht, dat in ons land geheerscht heeft, zal allengs tot het verleden gaan behooren. Men heeft tot nu toe teveel alleen naar de werken der cultuur gekeken en daar zijn vreugde aan gehad, maar men vergat, dat de scheppers er van volksgenooten waren, als wij allen.

❦

Op organisatorisch gebied blijft er dan nog een groot project over. Art. 15 der Verordening spreekt van de instelling van Provinciale Bureaux der Nederlandsche Kultuurkamer. Dit beteekent, dat tegelijk met de verticale indeeling in Gilden een horizontale in gewestelijke kringen zal worden opgebouwd, die

ten doel heeft, het bijzonder cultureele karakter van de verschillende gouwen van ons land tot zijn recht te laten komen. Hiermee kan een eind gemaakt worden aan de in ons land te eenzijdige oriëntatie der cultuur op het Westen, op Holland en Utrecht. Onze geschiedenis wijst duidelijk uit, dat steden als Deventer, Den Bosch, Maastricht, Leeuwarden en Middelburg niet minder als cultuur-centra kunnen beteekenen, dan de groote steden in het Westen en midden des lands. Het cultuur-centrum heeft zich meerdere malen in onze geschiedenis verschoven en het is niet ondenkbaar, dat, in edelen wedijver, de gewesten naar de kroon zullen dingen, als zij weten, dat dit ook gewaardeerd, ja zelfs gewenscht wordt. Ik heb zelf in alle windrichtingen van ons land mogen vaststellen, dat deze pluriformiteit der cultuur juist bindend en niet isoleerend werkt. Zoo hebben wij dan ook reeds bij wijze van voorbereiding op het eigenlijk organisatorische werk in alle gewesten steunpunten gezocht en gevonden, zoowel voor de Gilden als voor ettelijke vakgroepen dier Gilden. Men is daar gaan begrijpen, dat eindelijk eens gebroken zal worden met de suprematie van de westelijke gouwen. Van een volkschen staat kan ook niet anders verwacht worden en op vele voorlichtende vergaderingen in Noord en Zuid, in Oost en West heb ik bemerkt, dat de bereidheid, mede te werken, groeide, als men de zekerheid verkreeg, dat de cultureele stijl van het gewest onaangetast zou blijven.

Als straks een net zal worden gespannen over heel ons land, waardoor de schilder, de architect, de journalist, de schrijver, in contact kan komen, *in* zijn eigen gouw, met de Kultuurkamer, dan zal menigeen, die nu wellicht nog vreemd tegenover ons streven staat, zich afvragen, wat hem toch eigenlijk weerhouden heeft, zijn medewerking te verleenen.

Trouwens, de beste en vruchtbaarste werving ligt niet in woorden en verklaringen, doch in de daad.

De Kultuurkamer is gesticht om journalist, filmwerker, musicus, schrijver, tooneelspeler, schilder, beeldhouwer en bouwmeester een verzekerde basis voor hun scheppingsdrang te geven, hun belangen in economischen zin te verzorgen, hen sociaal in een steviger positie te brengen, hun vakkundigheid te verhoogen en daarmee onze cultuur te dienen.

Het is terra nova, die voor ons ligt en als pioniers gaan wij, die leiding moeten geven, het voor een deel ongekende gebied tegemoet. Hoe is het eigenlijk mogelijk, dat wij voortgaan met dit lang niet altijd dankbare werk? Hoe is het mogelijk, dat wij niet langs den weg gaan zitten, dat ons de moed tot voortgaan niet ontbreekt?

Het antwoord is dit: Ons werd de opdracht verstrekt en die voeren wij uit, met veel of weinig moeite, hoe dan ook, zooals wij het het beste kunnen, ieder naar vermogen, wilskracht, inzicht, wijsheid en naar zijn kansen voor hem liggen.

Maar de diepste oorzaak is nog een andere. Zonder hartstocht, heeft Hegel gezegd, is niets groots in de wereldgeschiedenis tot stand gebracht. Om dien hartstochtelijken wil gaat het en niet om de zekerheid, het doel te bereiken!

Wat wil men eigenlijk? Wie zekerheid van slagen wenscht, make zich uit onze rijen los en blijve burger. Wie zonder die zekerheid toch op zijn doel afgaat — alleen hij is vrij. Onze generatie is zoo gelukkig, het beeld van een groot man voor zich te hebben, ja vlak bij te hebben, die die vrijheid bezit. Een man, die te allen tijde van zichzelf zeker is. Zoo willen ook wij arbeiden in den geest van den Führer.

30 Mei 1942

VOLKSFEESTEN EN VOLKSDRACHTEN

door Marius van Lokhorst

Overgegeven als het was aan de versplinterende werking der vele kerkelijke en politieke richtingen, was het ons volk sinds lang niet meer gegeven volksche gebeurtenissen ook volks te beleven.

De woorden „volksconcert" en „volksvoorstelling" roepen beelden in onzen geest op, die allerminst uitdrukking geven aan een werkelijk volksch gebeuren. Met het begrip „volksuniversiteit" is het al niet anders gesteld. Inderdaad kwamen ook wel eens arbeiders van de vuist de zgn. volksuniversiteiten, volksconcerten en -voorstellingen bezoeken, maar het waren toch in hoofdzaak de „arme intellectueelen", die van al deze gelegenheden gebruik maakten.

Hoe was het nu met onze volksfeesten?

Volksfeesten in den waren zin des woords..... hadden wij sinds lang niet meer! Een volksfeest toch moet zijn een vrij en frank, een blij zich uiten van alle lagen der bevolking; elke remming door kerk en politiek doet afbreuk aan het begrip „volksfeest".

Zoo kan het geen verwondering baren en constateeren we als een treurig feit, dat ons volk verleerd heeft feest te vieren en dat het niet weet welke houding het moet aannemen tegenover volksche betoogingen en optochten. Eerst wanneer elk kind van het volk op de hoogte is van en waardeering heeft voor onze volkstradities, zal het het juiste gevoel kunnen ontwikkelen om in tucht en saamhorigheid en met gezonden humor een volksfeest mee te beleven. Eerst dan kunnen feesten uitgroeien tot waarlijke „volks"feesten.

De liberale staat liet de regeling van zijne zgn. volksfeesten vrijwel geheel over aan het particulier initiatief en gaf zelfs geen richting aan. Daardoor had het geheel geen vorm en geen stijl en het volk toonde geen „houding".

De oud-Hollandsche kermis die in ons volksleven zoo'n groote plaats innam, getuige het feit, dat bekwame en beroemde schilders menig kermistafereeltje vereeuwigd hebben, is allengs meer in onbruik geraakt. Vele gemeenten hebben de kermis reeds geheel afgeschaft en zoo zijn groote deelen van ons volk van dit oude volksvermaak verstoken geraakt.

Ontdaan van verkeerdheden en uitwassen, dient dit onschuldig genoegen weer teruggegeven te worden aan ons volk. Kermisvieringen kunnen prachtig dienstbaar gemaakt worden aan de volksopvoeding. Ongedwongen moeten de volksgenooten zich op de kermis kunnen overgeven aan eenvoudige genoegens, zonder de betamelijkheid uit het oog te verliezen. De kermis kan op deze wijze een leerschool worden in „houding".

En nog andere feestelijkheden kunnen mede dienstbaar gemaakt worden aan dit hooge doel. Wij denken hierbij vooral aan de viering der lustra onzer hoogescholen en universiteiten. Deze periodiek terugkeerende feesten kunnen mede een middel zijn om aan ons volk de juiste wijze van feestvieren bij te brengen.

Tot nog toe waren de lustrumvieringen onzer inrichtingen van hooger onderwijs vrijwel geheel in handen van een klein en bevoorrecht deel van het volk. Maar instede van op de oude plutocratische wijze slechts enkele duizenden bevoorrechten aan de feestviering te doen deelnemen, zal de jeugd onzer hoogescholen het als een hooge plicht moeten beschouwen de feesten dienstbaar te maken aan een waarlijk cultureele ontspanning van het volk. Dat zal vanzelfsprekend het geval zijn wanneer onze universiteiten en hoogescholen slechts bezocht kunnen worden door de meest begaafden uit alle lagen der bevolking.

Ook de Carnavalsviering in onze zuidelijke gewesten kan en moet mede dienstbaar gemaakt worden aan het gezamenlijk vieren van volksche feesten. Dat een Carnavalsfeest uitsluitend gewaardeerd zou kunnen worden door volksgenooten, die tot de R.K. kerk behooren, is een misvatting. Het buitenland en

> *Wat heethoofdig heet, is jeugdig van gemoed, al is het niet jong van jaren; als zoodanig is het datgene, wat de wereld verjongt, vernieuwt en hervormt.*
>
> *De bedachtzaamheid als zoodanig brengt de wereld niet vooruit, zonder de onberadenheid van de heethoofdigheid en de hartstochtelijkheid, geen kracht tot vooruitgang.*
>
> *Aan het schoone kan men voelen, dat het rechte en is, maar wil men het zeggen, dan is het weg; vluchtig is in beginsel de schoonheid.*
>
> *„Het Boek der Spreuken", G. J. P. J. Bolland.*

KLEEDERDRACHT MARKEN

Foto: Polygoon

met name Zuid-Duitschland geeft ons daaromtrent heel wat anders te zien.

Ongetwijfeld heeft ons volk een sterk calvinistischen inslag, maar juist daarom is het gewenscht ons volk er aan te wennen eens op onschuldige en natuurlijke wijze „vroolijk" te zijn. Dat zal aan onze levensblijheid en levenskracht ten goede komen.

Voor de 3 October-viering te Leiden en zoo menige andere plaatselijke herdenking in ons land geldt hetzelfde. Zij zullen uitgebouwd en veredeld moeten worden tot volksche feesten van bepaalde deelen van het vaderland. Alle lagen der bevolking, zonder aanzien des persoons, zullen in verbondenheid aan zulke feesten gaan deelnemen.

Wanneer het volk de verbondenheid met den bodem in het bloed heeft gekregen, zal het rijp geworden zijn om met toewijding en stijl de eigenlijke volksfeesten te vieren; wij doelen hier op de gezamenlijk beleefde 1 Mei-feesten, zonnewendfeesten en oogst- en dankfeesten. Deze feesten zullen reeds in de nabije toekomst de „volks"feesten bij uitstek moeten worden. Voor een nauw contact van de verschillende bevolkingsgroepen zijn gezamenlijk beleefde feesten een factor van groot belang. Bewaren en aankweeken van diepgevoelde traditie sta daarbij op den voorgrond!

Op al deze feesten zullen onze volksdrachten kleur geven aan de massa.

Wat hebben wij in deze volksdrachten eigenlijk te zien? De volksdracht is als het ware het dialect van de mode van het landvolk, dat wil zeggen de manier waarop het landvolk door zijn kleeding zich gedraagt tegenover de snel veranderende modes der steden.

De volksdrachten waren eenmaal modedracht, maar zijn tenslotte de kleeding van onze boeren en visschers geworden. Plaatselijk bleven de volksdrachten dus in hoofdzaak onveranderd en maakten niet zoovele en ingrijpende wisselingen mee als de stadsmodes; zij staken des te meer daar tegen af, naar mate de modes der steden zich daarvan verder verwijderden.

Toch bleven de volksdrachten ook niet *geheel* dezelfde. Af en toe namen zij iets van de mode der steden over, dat aan onze boeren en visschers beviel. En deze wijzigingen werden dan meestal met goeden smaak aan de volksdracht aangepast. Daarbij toonden veelal de katholieke deelen der bevolking voorkeur voor rijke en veelkleurige drachten, terwijl de protestantsche deelen zich meer aangetrokken gevoelden tot een ernstiger, donkere en soms éénkleurige dracht.

Hoe moeilijker bereikbaar een landsdeel was, des te meer ontwikkelden zich daar het dialect en de volksdracht; immers deze laatste is ook op te vatten als een dialect. Sterk springt dit in het oog wanneer we bijv. de provincies Brabant en Zeeland met elkaar vergelijken. Het Brabantsche land was ook reeds vroeger overal gemakkelijk te bereiken en derhalve had de Brabantsche bevolking in hoofdzaak slechts één volksdracht; de bekende Brabantsche kap wordt nu nog in bijna geheel Brabant gedragen. De provincie Zeeland daarentegen is door het water in vele deelen gesplitst en dat heeft ook in de hand gewerkt, dat al deze deelen meer op zich zelf waren aangewezen en zoowel aan dialect als aan volksdracht gelegenheid gaven zich afzonderlijk te ontwikkelen. Zoo is de volksdracht van Goes een heel andere dan die van Noord-Beveland en die van Zeeuwsch-Vlaanderen. Het kleine Walcheren vertoont verschillende drachten, omdat het vroeger uit eenige eilanden bestond.

Met elkaar vormen de volksdrachten onzer boeren en visschers een rijke verscheidenheid. De volks-

drachten zijn zonder twijfel veel bevalliger dan de modedrachten; zij zijn minder overdreven en niet zoo onnatuurlijk als stadsmodes veelal zijn.

Waarom wilden de boeren en visschers de stadsmodes niet volgen? Daarvoor hadden zij zeer goede gronden. Zij hadden niet het geld om zich dikwijls nieuwe kleeren te koopen en zoo zij dat wel hadden, waren zij daarvoor te zuinig. Ook waren de oude soliede volksdrachten meestal toereikend voor twee generaties; al waren zij bij aanschaf niet goedkoop, zij hielden het lang uit en joegen minder op kosten dan de steeds wisselende modedrachten.

Verder hadden boeren en visschers hunne kleeding aan hunne eigenaardigheden en hun werk aangepast en wilden ook daarom niet gaarne meer veranderen.

Helaas bedreigt het stadsleven en het toenemende vreemdelingenverkeer de volksdrachten steeds meer met den ondergang. In de steden was schijnbaar mooie kleeding voor weinig geld te koop en de liberalistisch-democratische geest van den tijd werkte gelijkmakend. De steden met hare koffie- en danshuizen en bioscopen trokken onze boeren en visschers aan en omgekeerd overstroomden de toeristen het platteland en de kustplaatsen. Zoo kon het wel niet anders of boeren en visschers moesten veel van hun eenvoud inboeten en met dezen eenvoud gaan helaas ook vele karakteristieke oude gebruiken teloor.

Komen boeren en visschers eenmaal zoover, dat zij zich gaan kleeden als daglooners of — wat nog erger is — als pseudo-dames en -heeren, dan zijn zoowel de dialecten als de volksdrachten gedoemd te verdwijnen. Dat ook de volksdans en de volkszang daaronder zeer te lijden zullen hebben, spreekt vanzelf. Helaas is dit afbrekende werk reeds ver gevorderd. Reeds zijn de drachten beperkt tot gedeelten van de kust van de voormalige Zuiderzee en van de Noordzee, terwijl in andere deelen van ons vaderland uitsluitend de muts of kap door de boerenvrouwen wordt gedragen. Te Scheveningen kunnen wij reeds vaststellen, dat de volksdracht niet meer door mannen wordt gedragen. Wanneer niet ingegrepen wordt, zullen weldra ook de vrouwen zich schamen om zich in de oude dracht in het openbaar te vertoonen.

De nieuwe staat zal groote aandacht aan dit vraagstuk moeten geven en wel beseffen, dat niet slechts poëzie en romantiek maar ook een stuk kernachtig volksleven met den ondergang bedreigd worden.

Is deze ondergang eenmaal een feit geworden, dan zouden de volksdrachten nog slechts kunstmatig weer in het leven geroepen kunnen worden.

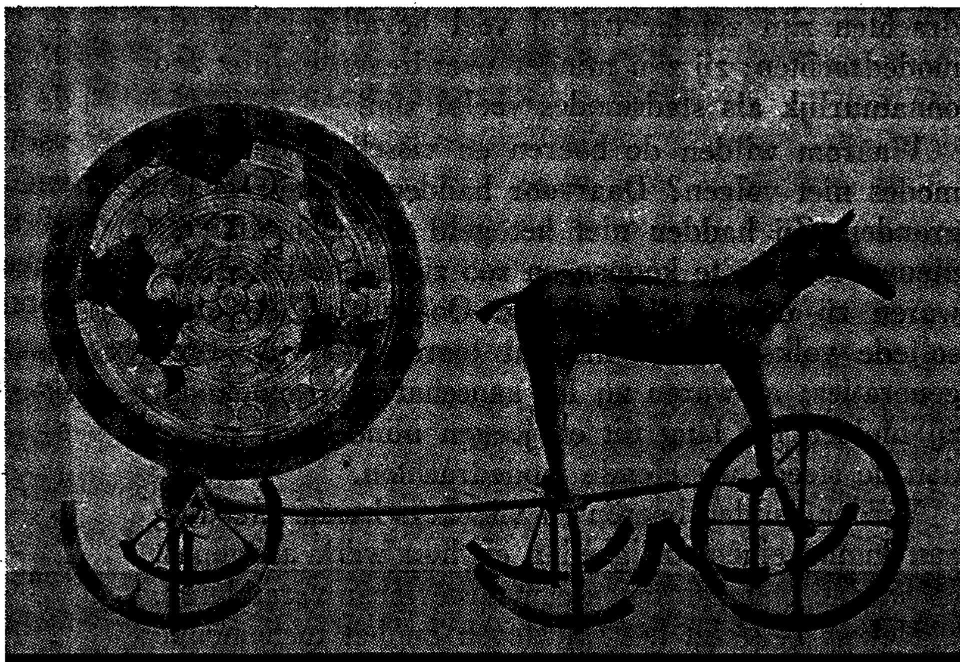
Het proces van ontbinding zal tot staan gebracht moeten worden en er zal op gelet moeten worden, dat de rijke verscheidenheid van het Nederlandsche volk tot uiting blijft komen in de volksdrachten zijner boeren en visschers.

Daarom zal de komende staat de volksdrachten in hooge eere houden en eerbied betuigen aan hen, die aan deze drachten vasthouden.

Onze volksfeesten zullen daartoe volop gelegenheid bieden en mede daardoor waarlijk „volksche" feesten zijn. Onze gewestelijke kleederdrachten zullen in haar bonte verscheidenheid kleurigheid brengen in het aspect der volksfeesten en deze voor volksgenoot en vreemdeling aantrekkelijk maken.

KLEEDERDRACHT VOLENDAM
Foto: Polygoon

Reconstructie van den zonnewagen, ontleend aan Otto Sigfrid Reuter's werk „Germanische Himmelskunde." De oude Germaansche dag was verdeeld in 8 eykt, het aantal deelen van het jaar bedroeg 16, het aantal dagen van de siderische maand 27.

DE ZONNEWAGEN VAN TRUNDHOLM

DOOR H. BUYS

Een belangstellende lezer, de heer F. E. Farwerck te Hilversum schreef ons, dat de afbeelding van den zonnewagen van Trundholm, die voorkomt op bladzijde 115 van „De Schouw" No. 5 van 16 Maart 1942, welke ontleend is aan het werkje van prof. dr. Fr. Behn „Altgermanische Kunst" er een is naar een onvolledige en foutieve reconstructie. Het onvolledige schuilt volgens den heer Farwerck hierin, dat er voldoende aanwijzingen bestaan, om aan te nemen, dat paard en wagen oorspronkelijk met elkaar verbonden waren, het onjuiste betreft de versiering van de schijf. De origineele vondst heeft in het midden, om een centralen cirkel, evenals de door Prof. Behn gebruikte afbeelding 8 cirkels. Daar omheen zijn een aantal twee aan twee bij elkaar behoorende spiralen. Op de afbeelding van Prof. Behn zijn het er 10 maal 2, dus 20. Het moeten er echter zijn 8 maal 2, dus 16. En tenslotte moet de buitenste spiralenrij niet uit 26 kringen bestaan, maar uit 27. Een goede reproductie van de schijf, zooals zij gevonden is, met de juiste aantallen, komt voor in het werk van Otto Sigfrid Reuter [1]), waar op hetgeen bewaard bleef het ontbrekende is bijgeteekend en waaruit blijkt, dat de getallen 8, 16 en 27 de juiste zijn. Wij drukken deze afbeelding uit het werk van Reuter hier af. De getallen geven het aantal deelen weer, waarin de oude Germaansche dag was verdeeld (8 eykt), het aantal deelen van het jaar, (16) en het aantal dagen van de siderische maand (27). De Oostbeweging van de maan tusschen de sterren voltrekt zich in ongeveer $27^1/_3$ nachten en fundeert daarmede de z.g. siderische maand en het jaar van 13 maanden. De 28 maanhuizen (oorspronkelijk 27) zijn indo-arisch erfgoed en de bij de Oostzaken genoemde periode voor de rijping van de menschelijke vrucht van „10 volledige maanden" is niet in Babylon, maar wel in de Indische Rigveda gebruikelijk. Dezelfde telling van de maanden volgens den omloop van de maan tusschen de sterren en in verbinding met den vrouwentermijn van tien maanden in Oud-Egypte, in de Avesta, de Rigveda, het oud-Turksch van de zesde eeuw, bij Boeddha's geboorte, in de Zuidzee en op Madagascar toont aan, dat als uitstralingsgebied geheel Indië en Iran te beschouwen zijn. Reuter wijdt in een hoofdstuk over het wezen der sterren uit over deze getallen en constateert een overeenkomst met de Walhallagetallen. De ruim 27 dagen durende Oostelijke beweging van de maan werd nog in de 12de en 13de eeuw door het getal 54 uitgedrukt, hetgeen wijst op een telling in halve dagen.

De 54 golven van poorten schijnen de 54 wisselende maanposities gedurende haar omloop te zijn, welke in de Grieksche oudheid huizen, hoven, poorten des hemels werden genoemd. In het grondgetal 8 komt de omloop van de zon tot uitdrukking. Veronderstelt men, dat in den voorhistorischen tijd een vereering van de nog onbegrepen, als goden of geesten of bondgenooten der hemelsche machten beschouwde verschijnselen heeft plaats gevonden, dan houdt deze veronderstelling in, dat onze voorhistorische voorouders

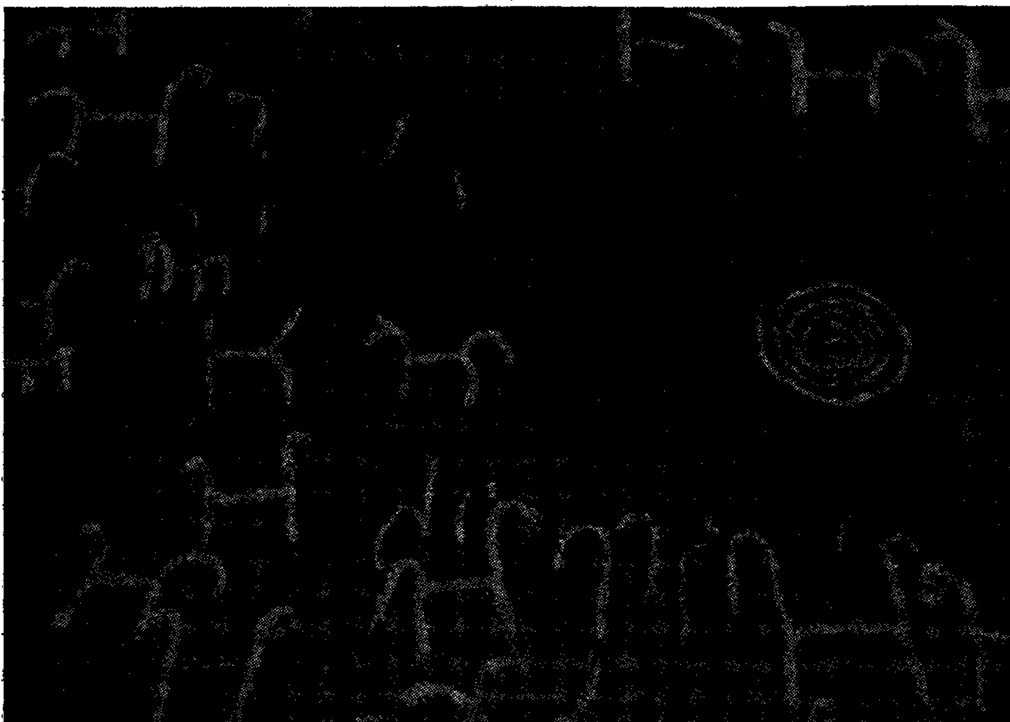
een uiteenzetting moeten hebben gehad met den sterrenhemel, die later tot nauwkeuriger kennis van deze bewegingen en haar regelmatigen duur moet hebben geleid. Het geloof der heidensche Germanen berustte volgens den Engelschen bisschop Daniel van Winchester, die Bonifacius aanwijzingen gaf voor hun bekeering, en ook volgens Tacitus op een geestelijke zien, niet op een zin(tuige)lijke waarneming (quos cernunt) der sterren. De stralen van het zonnehoofd waren niet alleen Romeinsche, maar ook oudste Noorsche voorstelling.

Belangwekkende bijzonderheden over den zonnewagen bevat een werkje van Dr. Just Bing te Bergen, waaraan ook de hier gereproduceerde afbeeldingen zijn ontleend. In Kühns jaarboek voor praehistorische en ethnografische kunst (1926) heeft de schrijver zonneschijf en paard als twee godheden opgevat, die gelijkgesteld en verbonden zijn. Voor deze opvatting vond hij steun in de hier afgebeelde rotsteekening van Löberg, Telemark, waar de zonnefiguur uit concentrische cirkels bestaat en het paard links er van de zon den rug toekeert, op de rotsteekeningen van Nes, Aune, Fordal, Nordtröndelag, waarop een zon en verscheidene paarden voorkomen en in de afbeelding op een kruik van Morlungo in Noord-Italië. Hij betoogt, dat de zonnegodheid meermalen door twee mannen is voorgesteld. De kleine begeleider is waarschijnlijk de maangod, waartoe hij zich beroept op een grafsteen van Kivik, Schonen. Dit uitgangspunt gaf hem aanleiding tot een onderzoekingstocht door de mythologieën van de indogermaansche volken. De Indische onderscheidde twee hoofdgoden: den hemelgod *Indra* en den god der vruchtbaarheid *Agni.* Het dier van Inra is een stier, dat van Agni een paard. Bij de Grieken is de hemelgod Zeus met den bok door zijn Aigis, zijn schild uit bokkenhuid, verbonden. Poseidon, de god van de zee is in de Helleensche mythologie een paardengod. De schrijver gelooft aan de identiteit van den paardengod bij de indogermaansche volken. Uit J. G. Frazer's „The golden Bough" haalt hij aan, dat iedere god bij de Romeinen oorspronkelijk identiek is met zijn offerdier. Jupiter is de hemelgod, stier en bok dieren van den hemelgod, paarden die van den oorlogsgod Mars. Zijn gevolgtrekking luidt, dat bij Indiërs, Hellenen en Romeinen te vinden zijn een hemelgod, wiens dier de stier of de bok is en daarnaast een paardengod, die de god van de vruchtbaarheid is, welke tot de echte en oudste goden van het volk behooren. Met andere woorden: de schrijver heeft bij Indiërs, Grieken en Romeinen goden gevonden, die overeenkomen met de goden van den wagen van Trundholm: den hemelgod, die door de zonneschijf wordt uitgedrukt en den paardengod, die een god van de vruchtbaarheid is. Als aequivalenten in de Germaansche mythologie noemt hij Thor, den hemelgod met zijn dienaar, volgens den schrijver Tyr, die in de Hymiskvida voorkomt. Worden zij als teeken aangeduid of als dieren voorgesteld, dan komen alleen de hemelgod en de god der vruchtbaarheid als rad en ring, als bok en paard voor, op den wagen van Trundholm de zonneschijf en het paard. De oorspronkelijke twee goden vinden wij in de voornaamste goden van de andere indogermaansche volken terug: Jupiter en Mars, Zeus en Poseidon, Indra en Agni, den hemelgod en den god van vuur en vruchtbaarheid. Zij zijn, schrijft Dr. Bing, gemeenschappelijk *indogermaansch,* wat wellicht niet oer-indogermaansch beteekent, maar *door alle indogermaansche volken reeds in het bronstijdperk vereerd.* Zijn zij echter ook de *oorspronkelijke goden?* Staan wij hier bij de oerbron van de indogermaansche religie? Het Sanskritwoord *devas,* Latijn *dei,* oud-Noorsch *Tivar* beteekent: *lichtgoden.* Men heeft gemeend, dat de lichtgedachte bij de volken religieuze beteekenis heeft verkregen en een fundamenteele gedachte van hun godenleer is geworden. Inderdaad past de naam dei, „lichtgoden" nergens zoozeer als op de goden van deze groep. Het is mogelijk, dat de naam *deus* van hen op de andere goden is overgebracht; het groote woord dei zou als oorspronkelijke taboenaam voor deze groep verklaard kunnen worden, al overheerschten later de eigenschappen, die meer aan de practische behoeften voldeden.

In de met goud bedekte schijf en het paard van den zonnewagen van Trundholm *kan men de twee voornaamste goden van de indogermaansche volken onderscheiden:* den hemelgod, wiens voornaamste teeken de zon is en den paardengod, die god van de vruchtbaarheid was: een constante en een variabele

ROTSTEEKENINGEN VAN FORDAL, NORDTRÖNDELAG. ZON EN PAARDEN

grootheid onder de groote goden, waarvan de eene door zijn teeken, de andere door zijn dier is voorgesteld. In andere voorstellingen voert ook de zonnegod zijn dier, bok of stier, de paardengod zijn teeken: den ring. Beiden nemen op de rotsteekeningen menschengestalte aan en worden voortdurend menschelijker. Hoe verder wij in deze wereld nasporingen doen, des te duidelijker herkennen wij in de figuren van den wagen van Trundholm een fundamenteele verschijning van de Noorsche godenwereld, die bij alle indogermaansche volken wordt aangetroffen en van het bronstijdperk tot in den tijd van de Germaansche volksverhuizing actief is gebleven. Volgens de meening van Dr. Bing hebben ook de goden uit het gebied van de Noorsch-indogermaansche cultuur hun weg gevonden tot de uiterste voorposten van de indogermaansche en germaansche volken. De zonnewagen van Trundholm is derhalve tegelijk het mythologische en het kunstzinnige zinnebeeld van een der architectonische meesterwerken van de voorhistorische indogermaansche cultuur: de oude Noorsche kosmologie. Het is duidelijk, dat deze kennis van astronomie en kosmologie aanvankelijk voornamelijk op intuïtieve waarneming heeft berust en door heidensche zieners en priesters bewaard is. Uit dergelijke innerlijke waarnemingen kwam later althans ten deele de kunst en de cultuur voort. Vandaar de diepe ernst en de symbolische beteekenis van de eerste kunstwerken. Nam de mensch, die dicht bij zijn oorsprong leefde fijner waar dan de tegenwoordige? De afstand van de paleizen van Djemschid en Osymandyas tot dat van Versailles is ongeveer even groot als die van Zoroaster en Homerus tot de schoone geesten van Louis Quatorze. Later, toen de productieve kracht op het gebied van kunst en wetenschap meer en meer gescheiden werd van de gave der zieners, gold dit slechts van den uiterlijken vorm. Het wezen van deze kracht, gelijk iedere geestdrift, is klaarblijkelijk identiek met het vermogen van onmiddellijke aanschouwing. Een dergelijk oorspronkelijk, de oudste menschheid eigen psychisch vermogen kon slechts geleidelijk verloren gaan of liever andere vormen aannemen. Daar de aanleg tot het intuïtieve kenvermogen erfelijk bleek, werd dit feit de oorzaak van het ontstaan van priesterkasten. Een cultuurhistorisch document als deze zonnewagen schenkt de zekerheid, dat de primitieve menschheid volledig leefde in het kosmisch verband en in het besef van de relatie van alle dingen tot den kosmos. Door alle latere verwarring heen blijven de draden zichtbaar van de oorspronkelijke en zuivere traditie. De belangrijkste organen van de waarheid in de volken van de oudheid waren tegelijk de herstellers van staten en religies, zooals dit bij Confucius, Zoroaster en in anderen vorm bij Socrates het geval was. De magische kracht, die spreekt uit den zonnewagen, aangeboren en oorspronkelijk vermogen van de menschheid is in het bijzonder de laatste eeuwen ontwricht. Haar herstel en zuivering is de taak van de naaste toekomst.

[1]) „Germanische Himmelskunde", J. F. Lehmann, München, 1934.

[2]) „Der Sonnenwagen von Trundholm", Curt Kabitzsch, Leipzig, 1934.

De gemeene man is geen edel man, en kan het voortreffelijke erven en bederven, doch niet verwerven.

De gemeene man dankt het menschelijke in zijn leven aan de gaven en daden van den meer edelen man — die geen gemeen werk heeft gedaan.

De taal der wijsheid streelt geenerlei vooroordeel; wie zich niet wil laten ergeren, blijft in de domheid.

Roerend en beschamend in eenen is voor den weldenkende de trouw van den hond aan den trouweloozen mensch.

„Het Boek der Spreuken", G. J. P. J. Bolland

NEDERLANDSCHE CULTUUR IN DANTZIG

DOOR FRITS SAMPIMON

Als Nederlanders zijn wij trotsch op onze cultuur en terecht. Bijna overal in de wereld heeft de Nederlandsche cultuur in vroeger eeuwen haar sporen achter gelaten en in meer of mindere mate haar stempel gedrukt op de bestaande culturen in die landen, streken of steden.

Ook de tentoonstelling „Nederland—Dantzig", welke van 15 April tot 15 Mei 1942 in de Utrechtsche Universiteitsbiblioheek is gehouden, legt hiervan getuigenis af.

Het Noorden van Europa heeft tegen het einde van de 16de en in het begin van de 17de eeuw op bijna elk levensgebied den invloed van Nederland ondergaan. Niet voor niets zegt dan ook het Künstler Lexikon van Thieme en Becker in het artikel over den architect, teekenaar en schilder Hans Vredeman de Vries, geboren in 1527 te Leeuwarden, die te Dantzig het stadhuis en den Artushof met schilderwerk heeft versierd:

„Niederländisch beeinflußt ist schlechthin der ganze Norden Europas am Ende des 16. und zu Beginn des 17. Jahrhunderts."

Vooral de band met Dantzig was sterk, daar de brandpunten van het economisch en cultureel verkeer tusschen Nederland en het Oostzeegebied Amsterdam en Dantzig waren. Materieel was vooral de korenhandel van enorme beteekenis en hierover vertelt de Deensche historicus Aksel Christensen interessante bijzonderheden in zijn onlangs verschenen werk „Dutch trade to the Baltic about 1600 — Studies in the Soundtollregister and Dutch shipping records".

In dit artikel wil ik echter niet het materieele, doch het cultureele aandeel belichten, dat ons land in Noord- en Oost-Europa heeft gehad.

Over de Nederlandsche kolonisatie deelt dr. A. Hulshof mede, dat reeds op het einde der 13de eeuw Hollanders voor dit doel naar Pruisen trokken.

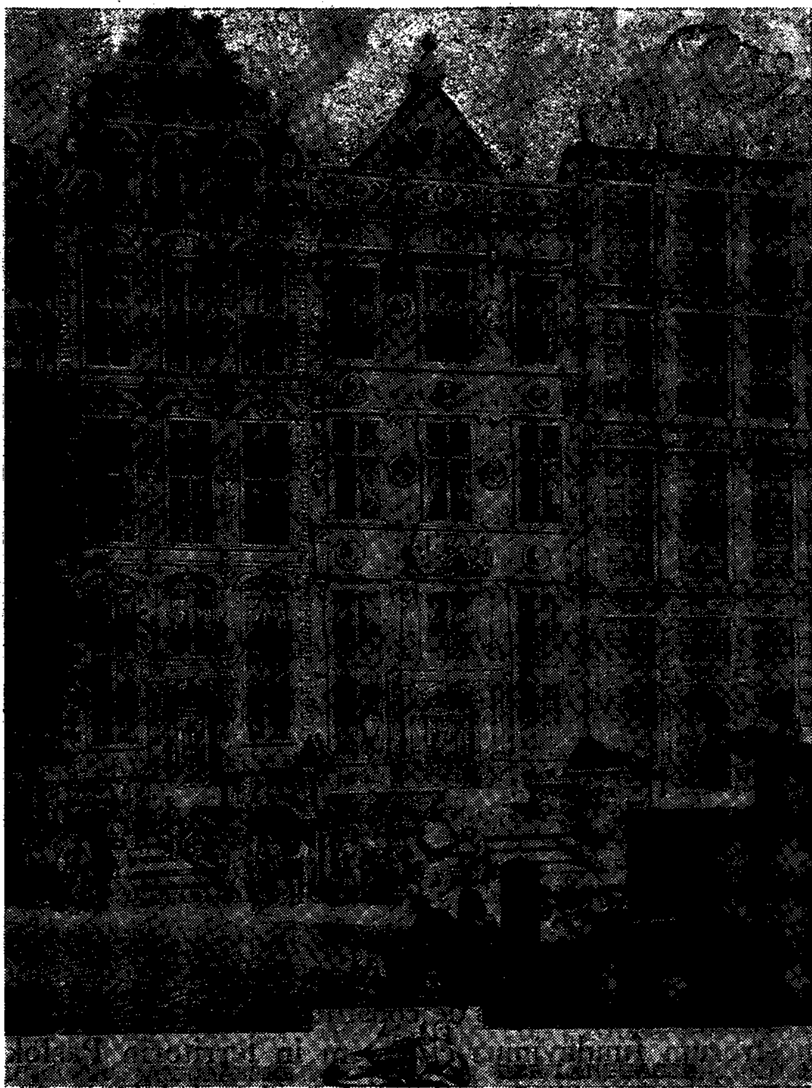
Blijkens een oorkonde, die in het Staatsarchief te Koningsbergen berust, stichtte de Pruisische landscommandeur der Duitsche Orde in 1297 het stadje Pruisisch Holland: „Ad noticiam universorum cupimus devenire quod nos de consilio et consensu fratrum nostrorum fundavimus civitatem in territorio Paslok jure Colmensi quam secundum primos locatores qui de Hollandia venerant Hollant appellavimus".

Ongetwijfeld heeft Vondel aan deze Hollandsche nederzetting gedacht, toen hij den engel Rafaël tot Gijsbrecht liet zeggen:

> „Zijn wil is, dat ghy treckt na 't vette land van Pruissen,
> Daer uit het Poolsch geberght de Wijsselstroom koomt
> ruisschen
> Die de oevers rijck van vrucht genoeghelijck bespoelt,
> Verhou U daer, en wacht totdat de wraeck verkoelt.
> Ghy zult in dit gewest een stad, Nieuw Holland, bouwen,
> En in gezonde lucht en weeldige landouwen,
> Vergeten al uw leet, en overbrogten druck."

In de 16de eeuw zijn uit ons land scharen Doopsgezinden om des geloofs wille naar Dantzig en het land van den Weichsel uitgeweken. Tot in het laatst der 18de eeuw was hun spreek- en kerktaal het Nederlandsch. Zij hebben vele woeste en verdronken gronden vruchtbaar gemaakt. Nog zijn er aan den Beneden-Weichsel dorpen, die een Hollandsch karakter dragen.

In het Gedenkboek 1923 van „Het Algemeen Nederlandsch Verbond" schreef ds. F. C. Fleischer over deze Nederlandsche pioniers: „Onder die landverhuizers om des geloofs wille waren verscheidene honderden of duizenden doopsgezinden. In Emden, Hamburg, Lübeck, *Dantzig*, Koningsbergen, Elbing, kon men over hunne hoofden loopen. In Dantzig alleen hadden ze al spoedig gemeenten van een paar duizend zielen. Meerendeels behoorden ze tot de smalle gemeente, die gemakkelijk konden vluchten omdat ze

NEDERLANDSCHE RENAISSANCE-GEVELS TE DANTZIG

weinig te verlaten hadden. Maar er waren er toch ook bij, die een aardig zakje goudguldens meedroegen en kwamen met gezellen en verwanten. Door de burgerij werden ze al spoedig benijd en gevreesd om de concurrentie in de nering".

Nederlandsche architecten, schilders en graveurs hebben op overduidelijke wijze hun stempel gedrukt op het cultureele leven van en in Dantzig.

Algemeene bekendheid genoot bijvoorbeeld de plaatsnijder Jeremias Falck (geb. in 1609 en gestorven in 1677 te Dantzig), die o.a. met Willem Hondius uit Den Haag samenwerkte en van wiens hand het portret van den chirurg Adriaan Spiegel is.

De Utrechtsche Universiteitsbibliotheek bezit twee zeer fraaie portretten van den astronoom Johannes Hevelius te Dantzig, waarvan het eene in 1647 door Falck, het andere in 1679 door den Amsterdamschen graveur Lambert Visscher in koper is gesneden, voorin twee Dantziger uitgaven van werken van Hevelius. Ook het plaatwerk over zeldzame planten, in Nederlandschen tekst uitgegeven en opgedragen aan Hieronymus van Beverninck, van den Dantziger koopman en botanicus Jacobus Breyn, is gesierd met een titelprent van L. Visscher.

De Amsterdamsche boekhandel had een goed afzetgebied in Dantzig en tegen het eind van de 17de eeuw openden de gebroeders Van Waesberghe uit Amsterdam dan ook in Dantzig een zaak.

Ook de Nederlandsche schilderkunst vinden wij in Dantzig terug. Arthur Lindner zegt in „Berühmte Kunststätten—Danzig" o.m.: „Dies kostbarste Stück in dem Gemäldeschatze nicht nur der Marienkirche, sondern der Stadt Danzig überhaupt, ist ein Werk altniederländischer Malkunst, Hans Memlings herrliches „Jüngstes Gericht". Nicht gerade vorteilhaft in der Dorotheenkapelle zu St. Marien aufgestellt bildet dieses, augenscheinlich durch Roger van der Weydens „Weltgericht" zu Beaune beeinflußte Gemälde des Meisters von Brügge den Stolz jedes Danzigers und seine allerdings ungewöhnliche Geschichte wird gern erzählt."

De invloed van de Nederlandsche architectuur is echter in Dantzig wel het allergrootste geweest.

In „Danzig-Stätten der Kultur", door August Grisebach, lezen wij o.a. hierover: „Die Architektur, der man seit dem letzten Drittel des 16. Jahrhunderts den Vorzug gab, ist holländischer Herkunft. Es war das eine natürliche Wendung. Holland war nach seiner geographischen Lage und seinen Kulturverhältnissen Danzig verwandt. Die Fassaden — um diese handelt es sich bei der konservativen Grundrißform des Danziger Hauses ausschließlich — übernahmen die eigentümliche Abwandlung, die die Renaissance auf ihrem Zuge von Süden in Holland erfahren hatte."

„Aus Holland kam im 17. Jahrhundert die Sitte, die Wände mit blinkenden Fliesen zu verkleiden, die das Licht reflektieren."

De belangrijkste gebouwen in Dantzig getuigen nog steeds van het Nederlandsche kunnen in die dagen; ik noem slechts het oude raadhuis, den raadhuistoren, de Artushalle en het tuighuis. Een groote vermaardheid bezat onze bouwmeester Antony van Obbergen in Dantzig, terwijl ook de decorateur Bredeman uit Leeuwarden grooten invloed heeft gehad. Het reeds genoemde werk van Grisebach vermeldt nog verder: „In den Kirchen wurde in dieser Zeit den Backstein weiß übergetüncht. Holland gab auch hierzu die Anregung..."

Hoewel natuurlijk onvolledig, blijkt uit het opgenoemde toch wel, dat wij met een gerust hart mogen spreken van een krachtigen Nederlandschen invloed op het cultureele leven te Dantzig.

En het is vooral prettig, dat wij zelf ons geen veer op den hoed behoeven te steken. Tal van buitenlandsche stemmen hebben onzen pioniersarbeid en onze prestaties op cultureel gebied te Dantzig geroemd.

Behalve de uitspraken in de reeds vermelde Duit-

sche werken, zegt Fritz Stahl in deel 4 van Wasmuths Kunsthefte:

„Diese Kunst, die die mittelalterliche Stadt bis auf wenige Bauten umwandelte, der Altstadt das Gepräge gab, das sie im Ganzen bewahrt hat und ihr in Rathaus, Zeughaus und Toren wahre Kleinodien bürgerlicher Baukunst schenkte, — diese Kunst kam aus Holland. Holland ist in den Zeiten, als im Deutschen Reiche die Religionskriege die alte künstlerische Kultur zerstörten, das einzige Land gewesen, in dem sie weiter entwickelt wurde, ein wahres Reservoir, aus dem sich dann Wissenschaft, Kunst und Lebensform nordgermanischer Art in das Reich ergossen. Der wichtigste Weg war der Seeweg. Die Handelsstraße der alten Hanse. Der holländische Einfluß dauerte lang und war tief. Überall findet man noch heute seine Spuren wieder bis in das Baltikum hin.

Dieser Einfluß war kein fremder. Lebensgesinnung und Lebensbedingungen waren so ähnlich, daß man sie fast identisch nennen mag. Das, was durch die Gunst der Verhältnisse sich in den Niederlanden entwickelte, als italienischer Geschmack die überkommenen gotischen Formen umbildete, war ohne weiteres für die ganze Wasserkante annehmbar."

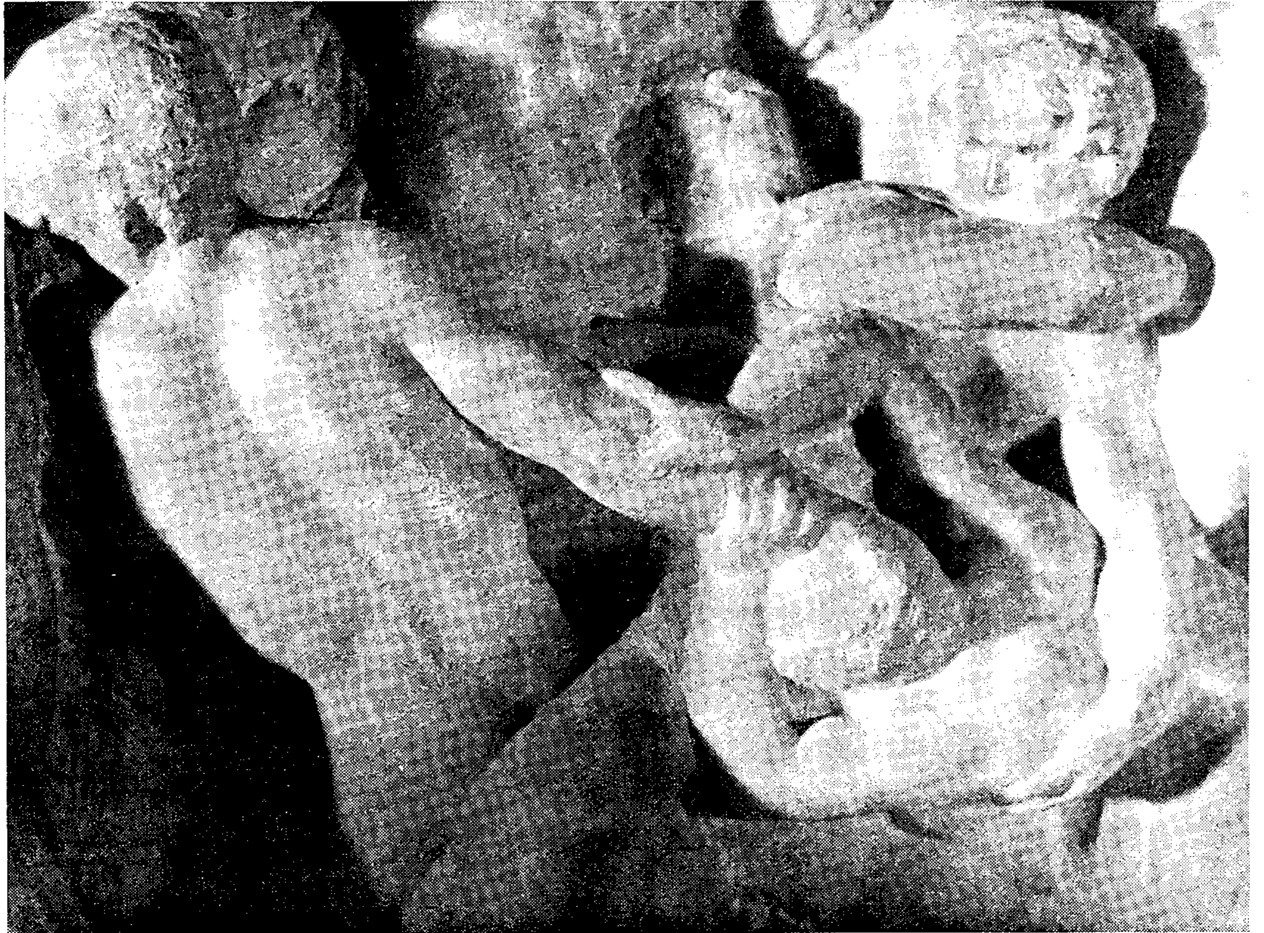
Op dezen grootschen arbeid van onze voorvaderen kunnen en moeten wij Nederlanders trotsch zijn.

Hier is een taak voor de bevoegde instanties weggelegd om de cultuuruitwisseling tusschen Nederland en Dantzig ook heden ten dage weer te doen plaats vinden en te maken, dat beide daaruit ook voor de toekomst kracht zullen putten.

GROOT ARSENAAL, GEBOUWD VAN 1602-1605 WSCHL. DOOR A. v. OBBERGEN UIT MECHELEN
(uit „Curicke Beschreibung der Stadt Dantzig" 1687)

KUNSTFILM EN PUBLIEKFILM

De kunstfilms worden door velen aanbevolen doch . . . door weinigen bezocht.

De publiekfilms worden door weinigen aanbevolen doch . . . door velen bezocht.

Kunnen deze twee stroomingen niet vereenigd worden? Zoodat er films ontstaan, die èn kunstfilms èn publiekfilms zijn, films, die door velen aanbevolen èn door velen bezocht worden. Een antwoord op deze vraag geeft het nevenstaand artikel.

De filmknuppel in het critici-hoenderhok

DOOR KAREL VAN HEUSDEN

„In vele theoretische beschouwingen over film wordt het standpunt ingenomen, dat de ondergeschikte technische middelen het wezen van de film beteekenen. De theoretici, die deze opvatting huldigen, zien een film als een samenstelling van camera-instellingen, optische kunstgrepen, belichtingen, beeldovergangen, parallelle, kontrasteerende en acoustische beeldovergangen, simultaanmontages, geluidseffecten en allerhande „filmische vormgevingen", die door de „genialiteit en scheppingskracht" van heel normale regisseurs, cameramannen en „cutters" worden voortgebracht, en zij roepen de film uit tot een geheel nieuwe kunst, die haar eigen wetten bezit en niets te maken heeft met andere kunstvormen, die een handeling uitbeelden zooals het tooneel, de opera, de operette, de roman en de nouvelle. Deze theoretici zien de technische middelen als doel; derhalve wordt hun blik geheel in beslag genomen door de beeldovergangen, de camera-instellingen en de montage. Als uitvlucht voor den verwrongen kijk, dien zij op die wijze op de film krijgen, scheppen zij het tooverbegrip „filmisch", waarmee alles gekenmerkt wordt, wat bij een anderen kunstvorm niet aanwezig is.

In wezen is de film evenwel een dramatische kunstvorm gelijk alle andere dramatische kunstvormen en zij onderscheidt zich als zoodanig in niets van het tooneel, de opera of den roman. Film is een band van celluloid, samengesteld uit aparte beelden, die, in snelle opeenvolging vertoond, een beeld op het witte doek werpen. Dit bewegende en wisselende beeld brengt een drama ten aanschouwe, dat zich alleen door de aangewende middelen van de handeling van een tooneelstuk onderscheidt. Het filmdrama wordt volgens dezelfde dramaturgische regelen geschreven als het tooneeldrama. Spanning, medegevoelen, plezier, lachen en huilen worden in alle drama's op gelijke wijze voortgebracht."

Ziehier een uitspraak van Dr. Gottfried Müller in het nieuwe boek „Dramaturgie des Theaters und des Films", dat gezien het voorwoord van den vooraanstaanden regisseur Wolfgang Liebeneiner min of meer als toonaangevend voor de huidige Duitsche opvattingen inzake de filmcultuur beschouwd mag worden. Een uitspraak intusschen, die in ons land als het ware een film-knuppel in het critici-hoenderhok beteekent; want de opvatting inzake het begrip „filmisch", welke hier door Dr. Müller veroordeeld wordt, is er door vele filmcritici hier op na gehouden, en wordt dat, trouwens nog. En zij, wier sympathieën nog steeds uitgaan naar de absolute film, zullen zich door de van werkelijkheidszin getuigende uiteenzetting van Dr. Müller in hun waan gestoord voelen.

Ik wil niet ontkennen dat ook ik, sedert vele jaren de filmcritiek bedrijvend, aanvankelijk de ontwikkeling van de film in de richting van het absolutisme zag. Het woord „filmisch" in den zin waarin Müller het veroordeelt, is me vele keeren uit de pen gegleden. Doch na al die jaren de ontwikkeling van de film op de voet gevolgd te hebben kom ik tot de volgende conclusie: de absolute film is een waandenkbeeld dat noodzakelijkerwijs in ons moest komen om tenslotte tot een helder inzicht in de beteekenis van de film te kunnen geraken. De alchimisten, die in de middeleeuwen goud poogden te maken, volgden een waandenkbeeld, doch zij verrichtten daarom nog geen nutteloos werk. Al zoekend naar de samenstelling van het goud maakten zij allerhand andere stoffen, die haar nut aan de menschheid bewezen. Zoo is het ook geen zonde geweest eens in de wording van de absolute film, een zich van alle andere kunstvormen onderscheidende uitdrukkingsmogelijkheid, te hebben geloofd want al zoekend naar dien vorm hebben de cineasten veel geschapen wat van nut is gebleken voor de filmcultuur, en ook de filmcritici, al theoretiseerend over het „filmische" en over de absolute film hebben veel geschreven waarbij de ontwikkeling van de film gebaat is geweest.

In dezen tijd evenwel, nu op vele gebieden denkbeelden, gesproten uit een overdreven ontwikkeld intellect, evenzoovele waandenkbeelden blijken te zijn, die ontwassen zijn aan ons natuurlijke leven, nu is het tijd om ook ten aanzien van de heerschende denkbeelden omtrent film een correctie toe te passen. En het boek van Dr. Gottfried Müller kan ons in dit opzicht zeer goede diensten bewijzen.

Wanneer Dr. Müller schrijft dat het kunstzinnige en financieele succes van een film afhangt van een strenge toepassing van de wetten der dramaturgie, die reeds tweeduizend jaar oud zijn, en die zich op alle dramatische kunstvormen laten toepassen dan gooit hij daarmede nog niet het begrip „filmisch" geheel overboord. Neen, hij brengt dit begrip, dat is uitgegroeid tot het waandenkbeeld van een absolute film, een kunstvorm met eigen wetten, terug tot een typeering van de filmtechnische middelen, die den uiteindelijken filmvorm dienen.

„Wanneer het den filmdichter niet gelukt om een gebeuren als het ware in beelden op te lossen en wan-

neer hij dat gebeuren laat vertellen, dan is dat niet filmisch," zoo schrijft Dr. Müller. „Anders gezegd, als de filmdichter een onzichtbare handeling brengt, dan is dat niet filmisch. Filmisch is het zichtbaar maken van een wisselend gebeuren, waarbij elke beweging in oorzakelijk verband met de handeling dient te staan. Niet alleen de handeling moeten wij optisch kunnen ervaren, ook alle requisieten, het milieu, de architectuur, de muzikale begeleiding en de kleinste détails moeten een dramatische beteekenis hebben. De dramatische beteekenis moet een spanningsmoment voortbrengen. Dr. Müller noemt een voorbeeld: een man betreedt het huis van zijn geliefde en vindt daar de grootste wanorde. Die wanorde brengt ons in spanning. Voorts kan een gebroken servies een dramatische beteekenis bezitten.

In het filmische moet ook een symbolische beteekenis liggen, een typeerend zichtbaar maken van vele onzichtbare innerlijke gevoelens. Een met liefde en zorg gedekte ontbijttafel en een overloopende melkemmer kunnen in één oogenblik een verhouding schetsen, waarvoor een schrijver verscheidene boekbladzijden noodig heeft."

In deze door Dr. Müller aangeduide richting dient m.i. inderdaad het begrip filmisch gevonden te worden. Een schrijver moet zich in woorden weten uit te drukken om een boek te kunnen schrijven, een schilder moet zich in de kleuren thuis voelen en een componist dient de klanken te beheerschen om compositorisch werk te kunnen verrichten, zoo moet de cineast in beelden kunnen denken om filmisch te kunnen arbeiden. Het begrip filmisch moet zich beperken tot een typeering van de wijze waarop de technische filmmiddelen kunnen worden aangewend teneinde den filmvorm te dienen. De situatie is echter een tijd lang zoo geweest, dat de filmvorm niet gediend werd door die technische middelen, maar daarentegen zelfs maar al te dikwijls werd geofferd aan die middelen. De middelen werden tot doel verheven en men ging daarin zoo ver, dat men op de absolute film aanstuurde. Het resultaat was, dat vele als kunstfilms geannonceerde scheppingen, rijkelijk voorzien van origineele „filmrijm", gevarieerde camera-instellingen, parallelle, contrasteerende en acoustische beeldovergangen, simultaanmontages, kunstzinnige belichtingen en filmische geluidseffecten — om ons maar weer aan de ietwat spottenderwijs door Dr. Müller gegeven opsomming te houden — door geleerde en het ernstig meenende filmcritici in weinig gelezen filmbladen werden opgenomen en door het publiek werden gemeden, en dat anderzijds vele als „film-voor-iedereen" aangekondigde producten, gespeend van gevarieerde camerainstellingen enz. (zie voren), doch voorzien van een spannenden pakkenden inhoud door geleerde en het ernstig meenende filmcritici in weinig gelezen filmbladen werden afgebroken en door het publiek werden verslonden.

Het komt mij voor, dat vele filmcritici, met de beste bedoelingen overigens, nog voortleven in den waan als zou deze situatie nog steeds geldend zijn. En wellicht zullen ook de cineasten moeite hebben om afstand te doen van de denkbeelden omtrent het begrip „filmisch" en het ideaal: de absolute film, denkbeelden, waarin velen opgegroeid zijn. En toch is het zoo noodzakelijk dat, nu wij in ons land — zij het voorloopig nog in bescheiden vorm, doch in ieder geval op hechte basis — de kans krijgen om films te vervaardigen, ook de cineasten zich een klaar beeld scheppen over de wijze, waarop een film vervaardigd dient te worden teneinde gereed te zijn voor de hun wachtende taak. De filmcritici dienen uiteraard dit klare beeld tot het publiek uit te dragen, temeer waar de ontwikkeling van de Duitsche film in de laatste jaren metterdaad gaat in de richting, waarop Dr. Müller in zijn boek duidt. De film wordt, wat den inhoud betreft, hoe langer hoe meer opgebouwd volgens de wetten der dramaturgie, die tweeduizend jaar oud zijn en die op alle dramatische kunstvormen (tooneel, opera, enz.) van toepassing zijn. De technische filmmiddelen, camerainstellingen, beeldovergangen, montage enz., worden aangewend om dien dramaturgisch opgebouwden inhoud „filmisch" tot uiting te brengen.

Dr. Müller slaat den spijker op den kop wanneer hij schrijft, dat de opbouw van de handeling op het tooneel en in de film precies dezelfde rol speelt als het geld in het leven. Zonder geld kunt U niet eten, wonen, en kunt U zich geen kleeren aanschaffen. Zonder dramatische invallen en zonder spanning houdt U het publiek niet in de bioscoop. Dat zegt niet dat het geld het doel van het leven is, neen, het is het onontbeerlijke middel. Dat geldt ook voor de dramaturgie — noem het smalend „het verhaaltje" — ten aanzien van de film.

Wanneer Dr. Müller juist ziet, — en naar mijn meening wordt zijn zienswijze reeds door de practische resultaten van de Duitsche filmstudio's ondersteund, zie bijvoorbeeld de films van Hans Steinhoff, Wolfgang Liebeneiner, Veit Harlan en Helmut Käutner — dan zullen de twee groote filmstroomingen, die ik tevoren kenschetste, namelijk die van de bij het publiek niet beminde kunstfilms en die van de door het publiek aanbeden boeiende films, elkaar naderen en in elkaar vervloeien; en als dan het middel van doel weer middel is geworden en omgekeerd het doel van middel weer doel, dan zullen steeds meer films worden vervaardigd, die beide elementen bevatten, die èn kunst brengen èn boeiend zijn. En met de boeiende kunstfilm zal een mogelijkheid geschapen worden om metterdaad kunst tot het volk te brengen.

En nu . . . ter zake

DOOR W. J. WIERS

Wie menschen spreekt met een nuchter oordeel, die begrijpt, dat de Kultuurkamer zeer nuttig werk kan doen. Een van de hoofd-ambtenaren van het Departement van Sociale Zaken verklaarde mij ongevraagd, dat de Kultuurkamer in korten tijd meer zal kunnen bereiken, dan hij ooit in de 10 jaar, waarin hij zich met een onderdeel van het kunstterrein had te bemoeien, heeft kunnen doen. En het bestuur van een bekende artisten-organisatie erkende volmondig, dat de structuur van de Kultuurkamer eigenlijk de vervulling was van een oud ideaal, want zoowel het corporatieve karakter als de macht van de N.K.K. om maatregelen door te voeren, zijn de eenige waarborgen voor een doelmatige saneering op het terrein van den werker op kunstgebied.

En nu ter zake. Het Gilde voor Theater en Dans kan aan den arbeid gaan. Het zal hebben te zorgen voor de sociaal-economische belangen van allen, die op zijn gebied hun beroep vinden en het zal bovendien voor de leekengroepen een sterke organisatie vormen, die de amateurs in staat zal stellen hun cultureele prestaties te verhoogen. Dit alles zal de taak zijn van de vak- en leekengroepen, waarin het Gilde is onderverdeeld. Het Gilde vormt de overkoepeling en draagt zorg voor het evenwicht tusschen de botsende groepsbelangen en voor het algemeen volksbelang. Het is, om een enkel voorbeeld te noemen, vanzelfsprekend, dat bij vaststelling van minimum-salarissen voor tooneelspelers, de belangen van de ondernemers gemoeid zijn. Het Gilde zal voor bemiddeling zorgen, maar ook zullen de ondernemers hun tarieven niet willekeurig kunnen verhoogen, want daarmee is het algemeen belang niet gediend. Met tal van voorbeelden is aan te toonen, dat de gedachte, die aan den opbouw van het Gilde ten grondslag ligt, volkomen gezond is. Het is niet de lust tot organiseeren of de bedoeling tot het scheppen van knellende banden, die tot de oprichting van de N.K.K. hebben geleid, integendeel, de Gilden zijn opgericht om te trachten de materieele zorgen van alle Kultuurwerkers te verlichten in het belang van een vrije ontplooiing der talenten.

Een practisch punt van het programma noemde ik reeds, minimum salarissen. Een ander punt is het twaalf-maanden-contract met betaalde vacanties; betere sejour-regelingen; betere vakopleiding; sociale voorzieningen in den vorm van werkloozenkassen; ouderdoms- en invaliditeitspensioenen; sanatoria en rusthuizen; ondersteuning van behoeftige kunstenaars; hulp bij het kiezen van een ander beroep door hen, die bij het theater niet thuis behooren op grond van ontoereikende talenten; herziening van de arbeidsovereenkomsten; werktijdregelingen; organisatie van het publiek en propaganda voor tooneel- en danskunst, opdat ons volk zich meer naar het theater zal richten; voorkomen en beletten van oneerlijke concurrentie; het beschermen van schuilnamen; het regelen van schouwburgen; het aandringen op wijziging in de vermakelijkheidsbelasting; het beslechten van geschillen tusschen de leden onderling of van leden met derden; het met raad en daad terzijde staan van de leden, ook rechtskundig bijstand verleenen; kortom, het Gilde en zijn vakgroepen zullen zich inzetten om hun leden in alles van dienst te zijn. De Kultuurkamer — en voor alle theaterkunstenaars derhalve het Gilde voor Theater en Dans — zal het Forum zijn, waar de leden recht van spreken hebben, een soort Kultuurparlement dus, waar de kunstenaar zijn nooden en zijn wenschen aan de Overheid kan kenbaar maken.

Laten zij, die zooveel bezwaren hadden om tot de Kultuurkamer toe te treden, hun meening eens een jaartje opschorten. Wij Nederlanders kijken immers zoo graag de kat uit den boom? Welnu, kijk het rustig aan, er zijn gelukkig genoeg actieve en goedwillende elementen, die hun schouders onder het werk zullen zetten, dan spreken wij elkaar later nog wel eens. Er zullen fouten gemaakt worden, ongetwijfeld, maar er zullen toch ook resultaten bereikt worden en al is de mensch geneigd spoedig te vergeten, in de toekomst zullen toch vele kunstenaars dankbaar zijn, dat de tijd van chaos en sociale onrechtvaardigheid met behulp van de Kultuurkamer overwonnen is.

TER SCHOUW

De vragen voor deze rubriek, die worden beantwoord door de afdeeling Voorlichting der Ned. Kultuurkamer, moeten worden gezonden aan den redactie-secretaris van „De Schouw", Nieuwe Havenstr. 40, 's-Gravenhage

P. G. — In den kunsthandel vindt op 't oogenblik een moordende concurrentie plaats; zal de vestigingswet ook op de kunsthandelaren worden toegepast?

De taak en het doel der Nederlandsche Kultuurkamer treden duidelijk op den voorgrond (verordening 211 Art. 1) wanneer men leest:

„Het is de taak van de Nederlandsche Kultuurkamer door de samenwerking van allen, die op het terrein van een harer groepen werkzaam zijn, de Nederlandsche cultuur in het licht van haar verantwoordelijkheid tegenover de volksgemeenschap te bevorderen, de vakkundige, economische en maatschappelijke aangelegenheden der cultuurgroepen te regelen en overeenstemming te brengen in het streven der tot haar behoorende groepen."

Hierin treedt de bedoeling: bevorderen, regelen en in overeenstemming brengen, duidelijk en onmiskenbaar naar voren. De uitvoering van deze drie dingen, die in waarheid eene onafscheidelijke drie-eenheid vormen, zal moeten geschieden met inachtneming van het „bestaande goede, waaraan de zoo logische menschelijke fouten kleven", en niet „dat vreeselijk verkeerde waarin slechts weinig goeds schuilt". Het „in overeenstemming brengen" is iets anders dan „radicaal vervangen". Het „regelen" geschiedt altijd bij een reeds bestaand iets, want waar niets is, of iets teniet gedaan wordt, valt niet te regelen. Het „bevorderen" wil hier, zooals overal, niet anders zeggen dan „op hooger niveau" brengen.

Vooral in den z.g. kunsthandel zal het zeer moeilijk zijn en zeer veel tact behoeven om de overeenstemming zoo volledig en tevens zoo correct mogelijk tot stand te doen komen. De regeling zal afhankelijk zijn van deze overeenstemming van waaruit dan de gezondmaking en de bevordering, dus op hooger peil brengen, zal voortvloeien.

Men bedenke, dat er menschen zijn, die reeds tientallen jaren een kunsthandel bestierden, en keurig netjes en correct de „Kitsch" en iets betere producten met een gewoon-zakelijke winst verkochten. In het gedachtenleven van dezen man komt het zelfs bij benadering niet op, dat hij een stille medewerker is van de moorden op de kunstopvoeding van ons volk. Deze man behoort ingelicht en op hooger peil gebracht te worden. Men zal hem bij moeten brengen, dat er eerst moeilijkheden kunnen komen en dat hij van nu af aan slechts werken met een minimum prijs (van b.v. zegge *f* 25.—) mag verkoopen. Dat hij dan niet meer zooveel als aan „Kitsch" zal verdienen, is ten eenenmale een feit, waarbij hij zich zonder pardon neer zal moeten leggen.

Maar de moordende concurrentie, die heden ten dage (vooral door de omstandigheden) merkbaar wordt, doordat niet alleen de boekhandelaren, doch ook vele andere zaken (kappers, café's, sigarenwinkels enz.) alle mogelijke (en onmogelijke) prenten, platen, aquarellen, pastelteekeningen en olieverfstukken aan den man probeeren te brengen, zal beteugeld worden. De regeling op dit gebied zal met de grootst mogelijke strengheid en doortastendheid dienen te geschieden. De kunsthandelaar dient zulks ook te weten, want alle maatregelen, die in dit kader genomen worden, zullen zijn zaak ten slotte ten goede komen. Over het feit, dat onze wetgeving door de vestigingswet wel een kapper en groenteverkooper enz. verplichtingen oplegt, maar niet den kunsthandel daarbij getrokken heeft, kwamen veel klachten bij de Nederlandsche Kultuurkamer binnen. Dit feit heeft dan ook de grootste aandacht.

Als concurrentie, die echter in het binnenste van den kunsthandel woedt, noemen wij nog de zich kunstschilder noemende personen, die, wanneer niet regelend wordt opgetreden, gelijk piraten zullen werken en de markt totaal bederven.

De wegen, die leiden tot gezondmaking van de heerschende zieke toestanden, zijn door bovengenoemde verordening ondubbelzinnig afgebakend.

* * *

De eerste vraag in het vorige nummer heeft eenig misverstand gewekt. Wij geven hier een verbeterd antwoord, waardoor de beantwoording van de vorige vraag vervallen is.

Principieel maakt niet degene, die zich aanmeldt, doch de N.K.K. uit, wat het hoofdberoep is op grond van de haar verstrekte gegevens.

Vraag 3 in het vorige nummer van „De Schouw" luidde als volgt:

Fr. S. — Als redacteur ben ik lid van het Persgilde. Dit vormt mijn hoofdberoep, doch daarnaast vertaal ik ook. Moet ik nu ook lid worden van het Letterengilde? Zoo ja, zou dat dan niet bezwaarlijk worden, o.a. in verband met de administratie en de hooge contributie voor personen, die zoodoende van drie of vier Gilden lid moeten worden?

En het antwoord moet zijn:

Hier is een veel voorkomend misverstand recht te zetten. Men wordt n.l. in het algemeen geen lid van een Gilde of Vakgroep, doch uitsluitend van de Nederlandsche Kultuurkamer, terwijl men bij een of meerdere Gilden wordt ingedeeld. Dit brengt met zich mede, dat men slechts éénmaal lid is en dus ook één contributie betaalt.

Een uitzondering hierop maakt het Verbond van Nederlandsche Journalisten, dat eigen rechtspersoonlijkheid bezit en dat ook zelf contributie incasseert, als gevolg van een afzonderlijke regeling dezer organisatie bij het Journalistenbesluit. Men behoeft dan echter géén contributie meer aan de Nederlandsche Kultuurkamer te betalen.

De liederen van Heins en Kersbergen

In zijn overigens verdienstelijke artikel „Ja, zou Nederland rijp zijn voor een zangfeest?" spreekt P. Andriessen over de „wanstaltige" scheppingen van Heins en Van Kersbergen. De schrijver wordt tot deze uiting geïnspireerd door het lied „Het Leger van den Arbeid". Nu is het een feit dat dit een van Heins zwakste scheppingen is.

Eenige duizenden jaren geleden wisten de Grieken er al achter dat zelfs Zeus wel eens een dutje deed en zonder den beiden genoemden kunstenaars goddelijkheid toe te kennen moet men toch constateeren dat de muziek van Heins, hoe dan ook beschouwd, in het algemeen van uitstekend gehalte is en zich in de meeste gevallen ver verheft boven de andere composities van hedendaagsche strijd- en politieke liederen.

Het komt wel eens voor dat hij met een paar al te gemakkelijk neergeschreven regels het totale effect van een lied bederft, zooals in het refrein van het voortreffelijke Oostlandlied.

Van Kersbergen tracht in zijn verzen een volkschen toon te vinden zooals die vooral het eenvoudige soldatenlied kenmerkt, en hij slaagt ook meermalen hierin.

Het gaat thans niet aan over de eerste scheppingen van deze pioniers op het gebied van strijd- en politieke liederen zoo den staf te breken als P. Andriessen dit doet.

J. G. Goverts.
Hoofd der afdeeling Muziek v. h. Dept. van Volksvoorl. en Kunsten.

(Van de zijde van den staf van den Ned. Arbeidsdienst deelt men ons nog mede, dat de leiding van den N.A.D. de liederen van Van Kersbergen zeer waardeert en volstrekt niet de meening van den heer Andriessen i.d. deelt. Verder zij verwezen naar de repliek van H. Plaizier in het 15 Mei-nummer van De Schouw — Fr. S.)

Vaderlandsche Oudheidkunde

De volksche revolutie gaat uit van den eigenaard van het geheele volk en is een zich afwenden van alle volksvreemde invloeden.

Welke nu is onze volksche eigenaard, wat maakt het diepste wezen van ons volk uit? Om dit te doorgronden, moeten wij teruggrijpen op de oudste bronnen van ons volksbestaan, op de vaderlandsche oudheid dus. Niet, om in het heden dit verleden kunstmatig te doen herleven; wat zóólang reeds voorbij is, is niet meer geschikt voor dezen tijd.

De geschiedenis evenwel als leermeesteres des levens heeft ons toch wel een les te leeren. En wel deze, dat ons volk van den oorsprong af eigenschappen heeft medegekregen, die zóó onverbrekelijk met ons zijn verbonden, dat ondanks alle volksvreemde invloeden, die op ons volk hebben ingewerkt, deze eigenschappen nog steeds ons onvervreembaar bezit vormen. De verhouding van ons tot ons verre voorgeslacht is nu eenmaal de band des bloeds, en blijft daarom eeuwig bestaan, ook al zijn wij ons daar niet altijd van bewust geweest.

Daarnaast is het de vaderlandsche omgeving, de geografische ruimte, die op ons geslacht de eeuwen door steeds meer haar stempel heeft gedrukt, de bodem, het klimaat, het water en de wolkenluchten.

Deze natuurlijke bindingen, thans soms in de steden tijdelijk overwoekerd door andere invloeden, zijn het duidelijkst in haar karakter vast te stellen in de oudheid, voordat ons volk als het ware in de wereld, in de vreemde wereld althans, trad.

Wanneer wij ons volk weer bewust willen maken van zijn eigenaard, tot een zelfbewust volk willen opkweeken, moeten wij dit diepste en oorspronkelijkste wezen dus zoo nauwkeurig mogelijk bepalen.

Hiertoe dienen de volksche wetenschappen: rassenkunde, volkskunde en oudheidkunde.

Hiervan staan de twee eerstgenoemden in het heden; zij speuren naar de tegenwoordige resten van dit oorspronkelijke wezen van ons volk. De oudheidkunde echter is de eenige wetenschap, die in het historische proces van het ontstaan van ons volk een inzicht kan verschaffen.

Is deze wetenschap daartoe werkelijk in staat?

Slaat men het Academisch Statuut op, dan blijkt haar onmondigheid. Immers, daar staat duidelijk, dat men candidaats- of doctoraalexamen kan doen in de beschavingsgeschiedenis der klassieke landen, en van eenig zelfstandig beschavingsgebied buiten Europa! Hiermede is dus de Vaderlandsche, en in wijder verband de Europeesche oudheidkunde met zooveel woorden buitengesloten. En inderdaad is voor vele volksgenooten het volksvreemde, het Oostersche of het Zuidelijke, nog altijd van meer belang dan het eigene, in de oudste geschiedenis van ons volk.

In deze leemte te voorzien, zal van het nieuwe Nederland dus een eerste taak zijn. In het onderwijs zal de oudheidkunde van ons volk de haar toekomende plaats moeten krijgen.

Een tweede taak ligt op het gebied van de oudheidkunde zelf.

Wil zij immers tot een historische wetenschap uitgroeien, dan zal zij niet als tot dusverre kunnen volstaan met zich in zichzelf op te sluiten, en te blijven een wetenschap van potten en pannen. Onze oudste geschiedenis zal pas dan voor ons gaan leven, als wij achter de voorwerpen den levenden mensch hebben leeren zien. Daartoe is een nauw contact met andere volksche wetenschappen, rassenkunde, volkskunde en taalkunde een eerste vereischte.

Zooals iedere wetenschap in het nieuwe Nederland, moet ook de oudheidkunde bovendien midden in het volk staan, den band met het heden nooit uit het oog verliezen. Veel kan daartoe een populariseering harer resultaten bijdragen, waarmee zij tevens kan bijdragen tot een volksche bewustwording der Nederlanders.

Het Rijksbureau voor Oudheidkundig Bodemonderzoek te Leiden draagt daartoe op velerlei manier bij. Door een wandplaat, die binnenkort op groote schaal verspreid zal worden, zal dit Bureau wijzen op het belang van oudheidkundige vondsten, en van een spoedige melding hiervan. Bovendien wordt door film en gesproken en geschreven woord ons volk van het eerste hoofdstuk zijner geschiedenis op de hoogte gebracht.

Eindelijk zal al hetgeen ons uit de oudheid is overgeleverd, in het landschap zoowel als in de verzamelingen geregistreerd en beschermd worden, wederom, om ons volk aan zijn afkomst en oudste geschiedenis te helpen herinneren. Waar voor dit werk op veler medewerking een beroep zal worden gedaan, is ook dit een middel tot volksche opvoeding. Bovendien leere onze generatie daaraan, zich ervan bewust te worden, slechts een schakel te zijn in een lange keten van geslachten, en de erfenis der vaderen, zoo mogelijk beter, mooier en grooter, aan het volgende geslacht over te geven.

Zóó immers deden ook onze voorouders, en nooit zouden wij geworden zijn tot wat wij thans zijn zonder hen, zonder hun bloed in ons te hebben voelen stroomen.

Wij laten hieronder de bewoordingen volgen van het rondschrijven, waarmede schrijver dezes tot medewerking aan den documentatie-arbeid heeft opgeroepen. Mogelijk voelen de lezers van „De Schouw" zich, als zoovelen voor hen reeds, hiertoe aangetrokken.

De bouwstoffen voor de geschiedenis van ons eigen volk, van onze eigen cultuur, zijn van tweeërlei aard: de bronnen kunnen schriftelijk tot ons zijn gekomen dan wel bestaan uit andere overblijfselen.

Langen tijd gold de uitleg van deze schriftelijke bronnen, van berichten van klassieke auteurs, van archiefstukken uit lateren tijd, van kroniekschrijvers, als de eenige bron van onze kennis, als de eenige en laatste wijsheid omtrent het verleden.

Thans weten wij wel beter! Wat zou de kennis van de gouden eeuw voor ons beteekenen, als wij alleen de archieven raadpleegden en niet keken naar de meubels, de architectuur en de schilderijen uit dien tijd!

En hoe eenzijdig zou ook ons beeld zijn, was inderdaad ook ons beeld van dien tijd, als wij alleen keken naar het hart van het land, naar het eigenlijke Holland en de andere gewesten niet in aanmerking namen, waar de koopmansstand weliswaar ontbrak, doch ons eigen Nederlandsch volk niettemin leefde en streefde naast de Oostinjevaarders en de rijke kooplieden, en die toch ook mede het lot van het land bepaalden.

Beseffen we dit voor de historische tijden, dan vinden wij ook begrip voor de voor- en vroeghistorische periode. Hier zijn geen, of althans slechts weinige, en dan van vreemden kant tot ons gekomen, berichten over.

Des te meer spreken tot ons de overblijfselen zelf.

De archiefstukken, roerende zoowel als onroerende, die onze eigen bodem bevat, of die, in tal van grootere en kleinere verzamelingen in den lande verspreid liggen, te registreeren, is het doel van onze werkzaamheden.

Het in cultuur brengen op groote schaal van woeste gronden noopt ons deze registratie met kracht aan te vatten, en te zorgen, dat van deze archiefstukken zoo weinig mogelijk verloren gaat.

Daartoe is in de eerste plaats noodzakelijk, dat er een lijst aangelegd wordt van terreinen, die vermoedelijk oudheidkundige verschijnselen bevatten. Met behulp van deze lijst zal het in de toekomst mogelijk zijn zulke terreinen te beschermen. Is dit niet mogelijk, dan streven wij er tenminste naar, dat de bij ontginning te vinden resten met alle zorgen omringd worden en voor het nageslacht bewaard blijven.

Behalve de thans nog aanwezige ongestoorde terreinen geldt het ook eventueele vroegere vondsten te boeken, waarover nog onder het volk inlichtingen zijn te krijgen.

Daarnaast geven oude, typische namen van perceelen vaak aanwijzingen, dat er overblijfselen uit het verleden te vinden zijn. Ook deze moeten dus aangeteekend worden.

Tenslotte zijn er in elke plaats bijna wel enkele voorwerpen in het bezit van een particulier, als steenen bijlen, pijlspitsen e.d., die eveneens in teekening en foto en in beschrijving vastgelegd zullen dienen te worden.

Het centrale Rijksmuseum van Oudheden te Leiden zoowel als het Biologisch-Archeologisch Instituut der Rijksuniversiteit te Groningen zijn bij dit werk ten nauwste betrokken. Daarnaast zal het streven der locale verzamelingen in den

lande tot behoud van bodemvondsten onzerzijds krachtigen steun ondervinden.

Dit werk kan niet verricht worden zonder medewerking van tal van vrijwillige krachten, minstens één in elk dorp, gehucht of gemeente.

Tot deze vrijwillige medewerking roepen wij hierbij op. Het is een veel voldoening schenkende, interessante arbeid.

Binnenkort gaan de eerste vragenlijsten in zee, voorzien van een toelichting, die u het invullen gemakkelijk maakt.

Wij stellen ons voor, ook onzerzijds als dank voor uwe medewerking allerlei te doen, dat u tot voorlichting bij uw werk kan strekken. Mogelijk kan dit een tijdschriftje worden, maar in ieder geval ontvangt u een beknopt overzicht met vele afbeeldingen van Nederlandsche verschijnselen van oudheidkundigen aard.

Ook stellen wij ons voor, in rustiger tijden, cursussen te geven in het Rijksmuseum van Oudheden voor onze correspondenten over oudheidkundige onderwerpen, terwijl ondergeteekende zich gaarne ter beschikking stelt voor het houden van voordrachten op dit gebied in iedere plaats des lands, waar de wensch daartoe wordt geuit.

Laten dan velen gevonden worden als medewerkers voor dit nationale werk, wier namen gaarne worden ingewacht aan onderstaand adres.

Leiden, Rapenburg 28, Telefoon 21475.

De Directeur van het Rijksbureau voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek.

F. C. BURSCH

UIT DE TIJDSCHRIFTEN

Storm, 15 Mei 1942. Kurt Laub behandelt „Tweeërlei Geschiedbeschouwing" en begint:

„Elke revolutionnaire tracht opnieuw reeds schijnbaar opgeloste vraagstukken tot oplossing te brengen. Daarom is dan ook nog nooit met zooveel hartstocht om den zin van de Germaansche geschiedenis gevochten als heden ten dage. Maar daar men maar al te vaak den blik richtte op de eindelooze rij van ineenstortingen, die de laatste duizend jaar van onze Germaansche geschiedenis zulk een dubbelzinnigen aanblik geven, gebeurde het niet zelden, dat men in een negatieve beoordeeling, ja in een veroordeeling afgleed. Men knoopte aan bij het voorchristelijke Germanendom en gaf den tegenstander beslissende eeuwen van de geschiedenis van ons ras en daarenboven groote vormgevers van de Germaansche historie cadeau. Deze beeldenstormerij uit sectengeest verraadt zoowel een gebrek aan eerbied als een benepen troebele geestesgesteldheid. Daarom kwamen wij in verzet tegen deze voorstelling van zaken en verhieven hiertegen onze stem."

Nederland, Mei 1942. Uit „Enkele principieële Opmerkingen aangaande literaire Critiek" van Dr. Rudolf Steinmetz: „Wij achten het nauwelijks noodig, er op te wijzen, dat b.v. een welmeenend, ietwat makkelijk ontvlambaar enthousiasme — zelfs wanneer daar een nog zoo hoog ontwikkelde persoonlijke smaak achter staat — nog niet in staat stelt anderen in druk met eenig nut over literair werk voor te lichten. Veeleer moet de recensent al over zeer vaste maatstaven beschikken, wil hij de openbare letterkundige discussie der natie helpen verhelderen, instee van haar heilloos te verwarren."

De Nieuwe Gids, Mei 1942. P. Dezaire: „Een gothiek Dichter" (Gezelle, Red.); Dr. Wijnand Frans: „Duitsche Letteren van dezen Tijd".

Studentenfront, Mei 1942. Prof. Krekel schrijft in zijn slotwoord van „Het Probleem van de Massa in dezen Tijd":

„De oerwoorden zijn nog niet voor onzen tijd nieuw gezegd. Er zijn nog alle problemen, die ik reeds noemde, de vragen van gemeenschap en volk, van kunst en wetenschap, van eenvoud en natuurlijkheid. Maar deze oude problemen worden op een nieuw plan gesteld: waar de eerbied is. Want in de komende tijden zal in het middelpunt van allen strijd de vraag naar God staan."

De Waag, 15 Mei 1942. Van het artikel „De Opstand der Zelfgenoegzamen" door J. Flentge halen wij aan:

„Onze massa kan nu eenmaal *niets* begrijpen(!) van de Duitsche en haar leiders. Nog steeds leeft zij in de zelfgenoegzaamheid der idylle, nog steeds voelt zij niet *aan den lijve* het groote wereldgebeuren, nog steeds leeft zij als van ouds in een sfeer van groeps- en eigenbelang, nog steeds heerscht in onze massa de secte- en partijgeest.

Hier komt vooral aan het licht het verschil tusschen een bezielde organische massa, een volkseenheid en een anorganische massa, een volk dat nog slechts van zijn verbleekte tradities leeft.

Dergelijke massa's kunnen elkander niet verstaan, hetgeen zich vooral wreekt op de *rust* der zelfgenoegzame massa."

Haagsch Maandblad, Mei 1942. Dr. H. van Loon: „Wat Nederland van Spengler kan leeren"; „Rechtvaardiging der Dagbladwetenschap" door Mr. Dr. K. W. P. Klaassen, waaruit het volgende:

„De conclusie, dat er een wetenschap van het perswezen bestaat en bestaansrecht heeft, houdt uiteraard een pleidooi in voor beoefening van deze wetenschap. Liefst niet door personen, die de pers slechts van hun studeerkamer af kennen en haar alleen maar als object zien, maar eerder in de eerste plaats door hen, die midden in het dagbladbedrijf staan, de journalisten zelf. Bij hen uiteindelijk moet men zich het centrale zenuwstelsel denken, dat de activiteit van de dagbladen beheerscht. Van daar ook, dat het goed is, de journalisten op te wekken tot een wetenschappelijke bestudeering van de tallooze facetten, die het vak, dat hun ingeboren is, kenmerkt."

Stemmen des Tijds, Mei 1942. Mr. R. Houwink: „Dominé en Dichter".

Die Kunst im deutschen Reich, Maart 1942. Robert Scholz: „Abschluß der großen deutschen Kunstausstellung", waarbij hij zegt:

„Der Prozeß, der sich in der deutschen Malerei der letzten Jahre vollzieht, ist eine Besinnung auf den Wert und die Kräfte künstlerischer Ursprünglichkeit des Erlebens, der Weg von der intellektuellen Uebertönung zum Ausdruck einer unbefangenen Natürlichkeit des Gefühlserlebnisses. Die sogenannten modernen Kunstrichtungen der Verfallszeit haben den Stil durch einen verstandesmäßigen und daher willkürlichen Willensvorgang bestimmen und schaffen wollen. Das Ergebnis war im besten Falle eine verstandesmäßige Konstruktion uns stand als reines Verstandesprodukt immer isoliert, weil es keine Bindung zu der Anschauung der Volksgemeinschaft hatte, da sich die Anschauungsgleichheit der Menschen nicht aus Verstandeswerten, sonder aus der Gemeinsamkeit der dem Volkscharakter entsprechenden Gefühlserlebnisse zusammensetzt. Da sich die neue deutsche Malerei wieder auf den Kräften des Gefühlerlebnisses aufbaut, ist die Bindung an die Gefühls- und Vorstellungswelt der Volksgemeinschaft hergestellt."

K 1186